*Бүгү чурттарның пролетарийлери, катыжыңар!*

# ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1954 СЕНТЯБРЬ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 178 (3115)

ӨРТӨӨ 20 КОП

## БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде (1 арын).

ССР Эвилелиниң Улуг театрынга Индия республиканың уран-чүүл мастерлериниң концерти (1 арын).

Чарыштың мурнакчылары (1 арын).

**С. Сандю.**—Марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өредилге эгелээн (2 арын).

Башкыларның август чөвүлел хуралы (2 арын).

**Н. Сушко.**—Бойдуста болгаш ниитиледе шимчээшкин болгаш хөгжүлде (2—3—4 арыннар).

**С. Алеет.**—Хуучулар төлээлериниң хуралы четпестерни илереткен (3 арын).

**И. Лопсан.**—Күрүнеге дужаар хүлээдгелерин дүрген күүседир (3 арын).

**К. Петраков; В. Петраков.**—Дизельдиг «КД-35» деп тракторну канчаар ажылдап турарывыс (3 арын).

Улус демократиязының чурттарында (4 арын).

Ажылчы чоннарның демократтыг эргелерин камгалаарынче 4 арын).

Немец ажылчы чоннарның эп сеткил каттыжыышкыны (4 арын).

## Малга чемнер белеткелиниң темпизин шиитпирлиг күштелдирер

Коммунистиг партия болгаш Совет чазаг ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын экижидериниң база бистиң чуртүүн үлетпүрүн чиг-эт-биле элбекшитдиг хандырарының үндезини болур ниитиниң мал ажылын дүрген хөгжүдериниң болгаш ооң продуктулуун дыка бедидериниң соңгаарладып болбас эң чугула сорулгаларын салган. Мал ажылының күчүлүг көдүрүүшкүнү дээш демиселдиң кол үндезини болза, малга быжыг чем-суурну тургузары болур деп чүвени мурнакчы мал ажылдыг колхозтарның, совхозтарның дүржулгазы көргүзүп турар.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге бистиң областың чүс-чүс колхозчулары, МТС-териң болгаш совхозтарның ажылдакчылары чорааш келген. Олар чер болгаш мал ажылының алдарлыг мурнакчыларының дүржулгаларын кичээнгейлии-биле өренип алгаш боттарының төрөөн колхозтарынга, МТС-теринге, совхозтарынга кээп, ону бүдүрүлгеге калбаа-биле шингээдирин боттандырар.

Малга быжыг чем-суурну тургусканы-биле Москва области Сталин аттыг колхоз инек бүрүзүнден ортумаа-биле 4373 килограмм, Архангельск области «Чаа амыдырал» колхоз — 4615 килограмм, ынчаарга Кострома области «Караваево», Москва области «Лесные поляны» совхозтар бир инек бүрүзүнден-не ортумаа-биле 5—6 муң килограмм сүт саалдазын чылбүрү доктаамал ап турар. Мурнакчы ажыл-агыйлар чүү-ле чедип алган болдур, ону бүгү-ле колхозтар болгаш совхозтар чедип алыын дээш таарышкан байдалдарны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак биске тургузуп берген.

Амгы үеде мал ажылының талазы-биле малдың келир кыштагладыышкынынга үлегерлиг белеткениринден, малга четчир санныг быжыг чем-суурну тургузарындан артык чугула сорулга чок. СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырып, бистиң областың мурнакчы колхозтарының ажылшчилери ниитиниң малынга четчир чем хурлавырларын белеткээр талазы-биле багай эвес ажылданнар. Чижээ, Улуг-Хемде Ленин аттыг, Чөөн-Хемчикте Калинин аттыг, «Коммунизмче орук», Өвүрде «Совет Тываның 5 чылы», Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Каа-Хемде «Кызыл сылдыс» көдээ ажыл-агый артельдери дүжүт ажаап алыышкыны эгелээриниң мурнунда-ла сиген кезилдезиниң болгаш силос салыышкынының планын ажыр күүсетпишаан, малга чем белеткелин ам-даа үргүлчүлеп турарлар.

Сиген кезилдезиниң болгаш силос салыышкынының области ниити байдалын алырга кедергей хожудаашкында таваржып турар. Август ай эрттип, сентябрь эгелээнде безин области сиген кезилдезиниң планы чүгле 60 хуу күүсетинип турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем, Сүт-Хөл болгаш Кызыл районнарның улуртукчулары колхозтарда мал чемнери белеткээр бригадаларны сандарадып, оларны бүрүнү-биле тараа кезилдезинче киирер шын эвес практиканы хереглеп, августуң сеелгү он хонуунда малга чемнер белеткелиниң темпизин кошкадып, чүгле 3—4—7,8 хууну немей белеткээн. Бо чылдың сентябрь 1-де чедир сиген кезер планын Сүт-Хөл району — 39,6 хуу, Тожу — 41,0 хуу, Тес-Хем болгаш Кызыл районнар — 42,5 хуу күүседип, бо талазы-биле области эң-не хожудангай районнар болуп турар.

Сиген кезилдезиниң болгаш силос салыышкынының талазы-биле кедергей хожудап турар колхозтар база бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхоз сиген планын чүгле 12 хуу, Улуг-Хемде Сталин аттыг колхоз — 35 хуу, Тес-Хемде Сталин аттыг колхоз — 20 ажыг хуу күүсеткен болуп турар. Улуг-Хем районда Калинин аттыг колхозтуң даргазы эш Чаш-оол сиген кезер болгаш силос салыр планын күүседип чадаан, 1952—1953 чылдарда белеткээн силостар оңгарының кырынга эвээш, биче сигенни немей салгаш-ла, медээге киирип, ооң-биле күрүнеги мегелеп турган күүлдер бар. Мындыг фактылар-биле эптеш чок демиселди чорудар херек.

Үстүнде айытынган четпестер эрткен чылда мал кыштаглаашкынынга турган частырыгларны катаптап, ылангыя малды чартык аш-чутка, ооң продуктулуун кудуладырынга, өлүм-чидимге чедирерин көргүзүп турар деп чүвени партия, совет органнарының удуртукчулары, колхозтар даргалары, МТС-тер директорлары ханызы-биле анализтеп көөрү эргежок чугула.

Элээн хөй колхозтар сиген кезилдезиниң болгаш силос салыышкынының онааладарын күүседип чадап турда-ла, ажаап алыышкыны база капсырлашкан. Дүжүт ажаап алыышкыны эгелээни-биле партия, совет органнарының удуртукчулары, колхозтар даргалары, МТС-тер директорлары малга чемнер белеткээриниң айтырынга кичээнгей салбайн баар чоруктар эрткен чылдың практиказынга турган. Бо чылын от ажылды шуут-ла уттурунга чедип турар. Мал ажылынга мындыг харысалга чок байдалды бо чылын тургуспас ужуруг. Ниитиниң малының баш санынга колхоз, совхоз бүрүзү четчир санныг чемнерни белеткеп болурунуң бүгү аргалары бар. Бо сорулганы чедиишкиниг күүседириниң шиитпирлиг күжү—МТС-терде болгаш совхозтарда күчүлүг техниканы бүрүн ажыглаары болур. МТС-тер колхозтарның сиген кезилдезинге, силос салыышкынынга онза багай киржип турар. Чижээ, Кызыл-Мажалык, Сүт-Хөл, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем МТС-теринде сиген ажаап алыр машиналар үргүлчү үрелиишкиннерге таваржып, хөй кезии ажылдавайн турда ол станцияларның удуртукчулары ооң-биле эптежип олурарлар. Партия райкомнары, райкүүскомнар техниканы шын ажыглаары дээш контрольду күштелдирери-биле кады сиген кезер, силос кээндектээр болгаш өске-даа машиналарның үзүктел чок ажылдаарынга боттуг дузаны көргүзер хүлээлгелиг.

Бөдүүн машиналарны херекке албас чоруктарны болдурбас херек. Аттың сиген кезер болгаш бөлер бүгү машиналарын бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадырын хандырып, хол кадыры-биле сиген кезерин калбак фронтулуг чорудуп, бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемнери белеткээриниң планын күүседир база ажыр күүседир дээш бүгү-ле аргаларны алыры чугула.

Мал чемнериниң курлавырларын долдурарының база бир чугула үүлү — ажаатынган тараның бүгү саванын, мякиназын чидириг чокка ажаап алыры болур. Комбайнар-биле кескен тарааларның саванын, мякиназын колхоз, совхоз бүрүзү чогуур өйүнде кичээнгейлиг сараатаан турарын чедип алыры чугула. Ол үүлге малга четчир санныг чемнерни белеткээрин хандырар эвес, харын келир чылдың тарылгазынга аңгыс черни бедик агротехникиг деңнелге белеткээрин хандырар.

Ажаап алдынган сигенниң болгаш силостун үчүдунга болгаш кадагалалынга онза кичээнгейни салыр херек. Мурнакчы колхозтарның үлегери-биле белеткетинген килограмм сиген, силос, савар бүрүзүн шыңгыы үчүтка ап, ооң кадагалалын хандырары эң чугула. Малга чемнер белеткелиниң талазы-биле хей черге сигеннин болгаш силостун санын көвүдедип, ооң-биле колхозка, күрүнеге улуг когарал чедирер мегечилерге улур шыңгыы демиселди чорудар херек.

Ниитиниң малынга бүрүн четчир санныг чемнерни тургузары, малды чылыг, тодуг кыштагладыышкынга белеткээри — күрүнениң бирги чергелиг сорулгазы болур, ону чедиишкиниг шиитпирлээнинден малдың баш санын улам-на хөгжүдериниң, ооң продуктулуун бедидериниң салым-чаяаны хамааржыр. Партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының колхозтар, совхозтар, МТС-тер удуртукчуларының соңгаарладып болбас хүлээлгези — күскү дүжүт ажаап алыышкыны болгаш өске-даа кампания ажылдар-биле чергелештир малга чемнер белеткелиниң темпизин кошкатпайн, харын сиген белеткелиниң болгаш силос салыышкынының планы долдур күүсетингиже чедир мал чемнериниң белеткелин уламчылаарын СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң чоокта чаа үндүрген доктаалында айтып турар.

Колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга политмассалыг ажылдарны, социалистиг чарышты калбартып, бүгү колхозчуларның болгаш механизаторларның күш-ажылын сиген болгаш тараа ажаап алыышкынын чедиишкиниг чорударынче мобилизастаары партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

## Мальцевтиң аргазын совхоз бүдүрүлгезинче

Колхозтуң эртемдени Т. С. Мальцевтиң саналдааны, хөрөөнү болбаазырадырының чаа аргазын нептередириниң планын РСФСР-ниң Совхозтар министерствозу чогаадып кылган.

Сибирьниң, Уралдың болгаш Поволжьениң совхозтарынга андартынган чүс-чүс муң кур черлерни, тараа культураларын ажаап ап хосталганының соонда ширигин андарбайн хөрөөнү күскү азы часкы дискование аргазы-биле болбаазырадырын төлевилээн.

Андарын тараан культураларны ажаап алганының соонда, бо ажыл-агыйларга хосталган элээн хөй шөлдерге доктаамал андарылганы чорутпас, харын чүгле кырыбиле дискелээрин чорудар деп бодап турар. Чазын бо черлерге тарааларны чажып тарыыр.

Мальцевтиң аргазы-биле чайын андарар черлериниң кезиин 1956 чылдың чазынында чажып тарыыр кызылтас тарылгазынга база белеткээрин төлевилээн. Дискалыг лущильниктер-биле чайын андарган хөй черлерни ширинин андарбайн чайын ханы чарып болбаазырадырын бодап турар.

(СЭТА).

## Украин ССР-ниң Станислав облазының колхозтары болгаш совхозтары тараа белеткелиниң планын күүсеткен

Станислав областың эр, хөрөөжен колхозчулары, совхозтар болгаш машина-трактор станцияларының ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисешпишаан, Дрогобыч областың тараажыларыбиле чарышышаан, 1954 чылда доктаатынган ыяавыла дужаалгаларның талазыбиле күрүнеге тараа дужаарының планын, чөөли эгидерин, МТС-териң ажылдааны дээш натура төлевирин болгаш күрүне садып алыышкыннарын—шуптузу-биле 102 хуу күүсеткен. Чугула аъш-чем культуразы—кызылтас белеткелиниң планы ажыр күүсетинген.

Областың колхозтары болгаш совхозтары бодун күскү болгаш часкы тарылганың үрезиннери-биле долдур хандыртынган. Колхозтар МТС-териң кылган ажылдары дээш счет өзугаар күрүнеге тараа дужаалгазын, күрүненин садып алырының чуруму-биле тараа садарын үргүлчүлеп турар болгаш колхозчуларның күш-хүнүнге тарааны берип турар.

Областың эр, хөрөөжен колхозчулары, совхозтарның болгаш МТС-териң ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери бүгү көдээ ажыл-агый культураларының ажаап алыышкының чедиишкиниг доозар, күскү тарылганы, аңгыс андарылгазын болгаш малга чем белеткелин чогуур өйүнде доозар дээш бүгү күжеиишкинин салып турарлар.

(СЭТА).

## Совет кижилериң эрес маадырлыг чоруу

ХАБАРОВСК. Инженер Людмила Борисовна Казастың удуртканы Амурнуң геофизиктиг экспедициязының отряды ажылын чурттакчылыг черлерден аажок ырак ханы тайга иштинге чорудуп турган.

Шинчилекчилериниң ажылдап турганы участока бир-ле хүн аъргa-ыяштың өртү хып үнген. Отряд үнелиг дериг-херекселлирни болгаш материалларны ап алгаш, оттуг дээрбектен үнген, салдар кылып ап, оон тайга хеми-биле өрт айыылы чок черге чедип келген.

Элээн ие эрткен соонда чаа бергедээшкиннер тыптып келген—чемненилге продуктулары төнген, а оларны чедип алыр арга чок. Ынчалза-даа шинчилекчилер оларга эргежок чугула дузаламчыны көргүзер дээрайнге бүзүреп турганнар.

Ол дузаламчы келген-даа. Отрядтан каш үс километр черге турган инженер М. И. Политиков радио дамчыштыр дүвүренчиг медээлерни алгаш, үш ажылчыныг тайга кежилдир оларны дилеп чоруткан. Ол черниң анчылары продуктлар чүдүрүп алгаш, база-ла оларны дилеп үнүпкеннер. Ужудукчу Колосков удуртканы самолеттуң экипажынга отрядты тывар деп айтышкынны база берген турган.

Отрядтың турган черинге бир-ле дугаарында М. И. Политиковтуң белүү чеде берген. Агаар бойдустуң берге байдалдарын ажыл эрттип турган, удатпаанда демги самолет геофизиктерни база көрүп кааш, оларга хөй аъш-чемни октап берген. Ийи хонганда оларга чүдүртүнген анчылар база чедип келген.

Ам экспедициянын кежигүннери чаа онаалганы күүседип киришкен.

(СЭТА).

## Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

ССР Эвилелиниң күрүне түгү делгелгениң кол павильонунуң кырынга киискип үнгениннен бөөр бир ай иштинде делгелгеге колхозтарның 50 муң ажыг төлөөлери, 10 муң хире совхозтар ажылдакчылары, МТС-териң 13 муң ажыг комбайнёрлары, эртем-шинчилел албан черлериниң 2 муң ажыг төлөөлекчилери, ийи муң ажыг аныяк бойдус шинчээчилери чорааш барган.

Делгелгениң павильоннарынга болгаш лекция кылыр черлеринге акы-дуңма республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының ужуражыышкыннары болуп турган, олар ажылдың дүржулгазын солчуп, бедик дүжүттер алырының болгаш малдың продуктулуун бедидериниң аргаларының дугайында чугаалажып турган. Делгелгениң чүгле лекция кылыр черлеринге көдээ ажыл-агый мурнакчыларының 90 хире беседалары болгулаан.

«Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидериниң» павильону эң хөй санныг экскурсантыларны хаара тудуп турар. Бир ай иштинде 2700 ажыг организастыг экскурсиялар ону көрген.

«Манежтиң» лекция залынга мал ажылының мурнакчыларының делгелгениң киржикчилериниң экскурсантылар-биле 40 ужуражыышкыннары болган. Мурнакчылар малды доруктурар болгаш оларны ажаарының дүржулгазын солушкан. Беседалар бедик продуктулуг малдарны көргүзери-биле такпырлажып турган. Делгелгеге дүржулгазын калбаа-биле көргүзүп турар көдээ ажыл-агый мурнакчылары-биле ужуражыышкыннар павильоннарга болуп эрткен турган. Чижээ, Казак ССР-ниң павильонунга ажыттынган хүнүнден бөөр делгелгениң киржикчилериби-ле 15 ужуражыышкыннар болгаш беседаларны чоруткан.

«Урал» деп павильонда Сталинчы шаннадың лаурианы Т. С. Мальцевтиң ажылдап турары Шадринский районда «Ленинниң чагыглары» колхозтуң деглээнде хүн-бүрүде муң-муң кижилер консультацияларны ап турар. Хүнде ортумаа-биле маңаа 25—30 муң көрүкчүлер кээп турар. Павильоннуң методистери экскурсантылар бөлүктери-биле харылзааны тургускан болгаш чоруурунуң мурнуу чарында делгелгеге ажылдың түннелин кылып турар.

Август 31-де администрация корпузунуң хурал залынга ССР-ниң көдээ ажыл-агый Министерствозунуң агроному эш Смирновтуң беседазы болган, аңаа Сибирьниң кур болгаш куруккан черлерин шиңгээдип алырының онзаларының дугайын чугаалаан.

«Манежтиң» лекция залынга Ставрополь крайда Сталин аттыг совхозтуң хой кадарчызы И. В. Герасименко эъткир-дукүр дүрген өзер хойларның бо ажыл-агыйда канчаар доруктуруп өстүрүп турарын чугаалаан. Беседа соонда Ставрополь крайның хой ажылының мурнакчыларының дугайында кинофильмни залга көргүскен.

(СЭТА).

## Колхозчу эртемденниң почтазы

КУРГАН. Шадринский районнуң «Ленинниң чагыглары» колхозтуң хову ажылдакчызы Терентий Семенович Мальцевке бижиглежиишкин мурнунда база хөй турган, ынчалза-даа Бүгү-эвилелдиң чөвүлел хуралы болуп эрткен соонда колхозчу эртемденниң почтазы улам көвүдээн. Чурттуң бүгү булуңнарындан: колхозтар даргалары, агрономнар, партийжи болгаш совет ажылдакчылар, эртемденнер, колхозчулар, инженерлер, чер хемчээкчилери хову ажылдакчызынга чагааларны бижип турарлар.

Урал кавызының хову ажылдакчызының методунуң талазы-биле дүржулгалар солчурунуң дугайында бодунуң планнарын Житомир областың Коростенький МТС-тиң агроному эш Ярошевец бижээн. Ол тарылга өөлчүстирилгезиниң схемазын чагаазынга каткан болгаш бодунуң эдиглерин киирерин колхозчу эртемденден дилээн. Ростов областың Миллеровский МТС-тиң агрономнары, Красноярск крайның Болошово областың, Мордва болгаш Башкир АССР-лериң көдээ ажылагыйының тускай эртемниглери агротехника айтырыгларының талазы-биле Мальцевке айтырыгларны тургузуп турарлар.

Бүгү чагааларның почталары чаа агротехниканың дугайын чугаалап бөөрин Мальцевтен дилеп турар.

Чкалов областың Ириклинскиниң тараалаң совхозунуң бөлүк комсомолчуларының чагаазы база солун болган. Оларның бижээни болза: «Ириклинскиниң совхозунуң бөлүк комсомолчуларындан Силерге байыр Терентий Семенович. Бистиң совхозувус бо чылын кур черлериниң суурунга тургустунган. Бистиң районувуска үргүлчү кандаашкын болур, колхозтар болгаш совхозтар улуг эвес дүжүттерни ап турар. Силерниң чаа агрономиктиг аргаларыңар кандаачал чылдарда бедик дүжүттерни алырының аргазын берип турар-дыр. Дүржулгалар чорудар дээш участок аңгылап алырын шиитпирлединис. Бистер дүржулгаларны шын чорудар аргалыг болурувусбиле биске суме бөөрин Силерден дилединис».

Колхозчу эртемденниң ажылынга кайгамчык улуг сонуургалдың дугайын ол бүгү чагаалар херечилеп турар.

(СЭТА).

## ССР Эвилелиниң Улуг театрынга Индия республиканың уран-чүүл мастерлериниң концерти

Август 30-де Москвага ССРЭ-ниң Улуг театрынга уран-чүүлдериниң индий мастерлериниң бир дугааргы концерти болган, ол шаандагы онзагай болгаш ханы национал культураны совет улус бедии-биле үнелеп турар.

Театрның залы долган. Сцена Совет Эвилелиниң болгаш Индия республиканың күрүне туктары-биле каастатынып-шиметинген. Концерт эгелээриниң мурнунда Индияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнерин ырлап күүсеткен.

Индий артистер индий танецтин, музыканын, вокальдыг уран-чүүлдүң классиктиг болгаш улусчу хевирлерин киирген хөй янзы программаны көргүскеннер.

Концерт национал шулукчу Икбалдың «Бистиң Индия кымдан-даа арттык» деп поэмазы-биле ажыттынган. Ону тайбың-ның ыраажылары болгаш музыкантылары Четтерджи, Суриндер Каур, Сурьямукхи, Томбино Деви, Сурьенарайн, Гиан Гхош, Равш Шанкар, Аса Сингх Мастана, Дорайовани, Кришна Пиллан, Каранянасвами олар күүсеткеннер.

Индий артистерниң оонду Индия республиканың национал гимнизин концерттиң бүгү киржикчилериниң ырлап күүсеткени-биле доозулган.

Концерт соонда эргим аалчыларга, а оларның нүүрүнге болгаш бүгү тайбынга ынаашылдыг индий улуска совет хөй-ниитинин мурнундан уран-чүүлдүң ажылдакчыларының улуг белүү байыр чедирген. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. А. Моисеев аалчыларга чүве чугаалаан, индий улуска улам ыңайгы чечектелиишкинни үзээн.

— Бистиң чүректеривис ышкаш, бистиң эжиктеривис база индий өөнүктерге калбаа-биле ажык—деп, ол чугаалаан.

И. А. Моисеев совет-индий найыралга алдар кыдыр өөрөөлдерни салган.

Концерттиң бүгү киржикчилеринге чечектер аппарын тудускан.

Индияның культура болгаш уран-чүүлдер ажылдакчыларының төлөөлериниң баштыңы—Индияның кадык-камгалал министриниң оралакчызы М. Чандрасекхар харыы чүве чугаалаан. Ол индий улустуң мурнундан изиг байыр чедирген, өөрүшкүлүг хүлээн алыышкын дээш байыр чедирген болгаш индий артистериниң келген чоруу Индия биле ССРЭ-ниң улустарының моон соңгааргы культурлуг каттыжыышкынынга, тайбыңның хөрөөнге, ийи улуг улустарның аразынга найыралдың хөрөөнге бөрөн болур деп чугаалаан.

Концертке Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, М. Г. Первухин, М. З. Сабуров, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, М. А, Суслов. Н. Н. Шаталин, А. А. Громыко, С. В. Кафтанов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилери, совет эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, Москваның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының ажылчыннары олурушканнар.

Концертке ол ышкаш Индия Республиканың ССРЭ-де онза болгаш бүрүн эргелиг элчини К. П. Ш. Менон кадайыбиле, Москвада турар элчин болгаш төлөө чериниң баштыннары болгаш кежигүннери база олурушканнар.

(СЭТА).

## *Мурнакчы механизаторлар*

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Совет Эвилелиниң составынга Тыванын каттыжып киргениниң 10 чыл байырлалынга алдар болдурган социалистиг хүлээдгелерин Чаа-Хөл МТС-тиң чамдык комбайнёрлары үлегерлиг күүседип турар.

Олар болза, хүн-бүрүде тараанын кезилдезиниң темпизин дүргедедип, ажаап алыышкынны чидириг чокка чорудуп турарлар. Молотов аттыг колхозта ажылдап турар комбайнёр эш Татарский «С—6» деп комбайн-биле хүнде 14—15 гектар чиңге тараанын кестирип, га бүрүзүнден 25—26 центнер дүжүттү ажаап ап турар. Тракторист эш Дүктүг-оол агрегаданың үзүктел чок ажылын хандырып келген.

Оон ыңгай Сталин аттыг колхозта эш Огнёв тракторист эш Содунам-биле кады хүн-бүрүде база-ла 14—15 гектар чиңге-тараанын кестирип, га өүрүзүнден 23—24 центнер дүжүттү ажаап алган. Ол-ла колхозта эш Шактар боду чорун кестирер комбайн-биле ажыл нормазын 160 хуу күүседип, кызылтасты гектар санындан ортумаа-биле 18—19 центнерни алган.

## Ленин аттыг колхозта

Таңды районнуң Ленин аттыг колхозу август 25-тен сентябрь 1-ге чедир 45 гектар кызылтасты бышканнап кезип, ажаап алган. Оортан 38 тонна тараа саваладынган. Колхозчулар 35 тонна тараанны Бай-Хаактың тараа белеткел пунктузунда сөөртүп чедиргеш, кургадып, арыглап турар.

Баштайгы кургатынган болгаш арыглатынган эки шынарлыг 8 тонна кызылтас тараа белеткел пунктузунда дужаатынган. Комбайндан тараа сөөртүп турар чолаачы эш Тас-оол болгаш тергелиг аът-биле тараа сөөртүкчүзү эш Адыяа онаашкан ажылдарынга идепкейлиг болуп, тарааны шалыпкыны-биле сөөртүп турар.

## *Чарыштың мурнакчылары*

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Сөөлгү беш хонукта Улуг-Хем районнуң чамдык колхозтарының тараажылары болгаш Шагаан-Арыг МТС-тиң механизаторлары тарааны кыска хуусада, чидириг чокка ажаап алыр дээш, күрүнеге тараа белеткелиниң планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдың темпизин эрээн дүргедеткеннер.

Күрүнеге тараа дужаарының август айда көрдүнген графиктиг планын күүседир талазы-биле Жданов аттыг колхоз районда бирги черни, а Маленков аттыг колхоз ийиги черни өөлөөн. Тараанын ниити ажаап алыышкынын Маленков аттыг колхоз эрээн дүргедедип, 114 гектарны кестирген.

Комбайнёрларның социалистиг чарыжы чорун турар. Августуң 31-де түннел ёзугаар алырга, Жданов аттыг колхозта эш Сусликовтуң трактор агрегадазы чарыштың тиилекчизи болуп, МТС-тиң шилчиир кызыл тугун алган. Ол болза, хүнде 8 гектар тараанны ажаап алыр турган, 12,5 гектар чедирип турар. Ниитизи-биле 75 гектарныын кестирип, га бүрүзүнден ортумаа-биле 17 центнер дүжүттү ажаап алган. Аныяк комбайнёр эш Даңзы-Белек «Партиянын XIX съездизи» колхозта ажылдап турар. Чарыштың ийиги черин ол өөлөөн. Аңаа ВЛКСМ райкомунуң шилчиир вымпелин тывыскан. Оон ыңай Киров аттыг колхозта эш Сундуй, Калинин аттыг колхозта эш Терентьев олар базала мурнакчы комбайнёрлар болуп илерээннер.

Ынчалза-даа күрүнеге тараа дужаарының темпизи районда ниитизи-биле оожум болган. Бо талазы-биле августуң графиктиг планы чүгле 26 хуу күүсетинген. Ажаап алыышкынның болгаш күрүнеге тараа дужаарының темпизин улам дүргедедир херек.

## Комсомолчуларның болгаш аныяктарның трактор бригадазы

Сүт-Хөл районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде эш А. Гладковка удуртурган комсомолчулар болгаш аныяктарның трактор бригадазы бар. Олар чайгы чер андарылгазының үезинде 196 га черни андарып, планын 126 хуу күүсеткен.

Чайгы чер андарылгазының үезинде кур болгаш куруккан черлерни андарарының онаалдазы 20 га турда, 114 га черни андарган.

Бригаданы кур болгаш куруккан чер андарылгазын эки чоруткан дээш комсомол обкомунуң болгаш райкомунуң хүндүлүг бижии-биле шаңнаан.

## Эш А. М. Якобсонну Ленин ордени-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Эстон ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш А. М. Якобсоннуң төрүүнүнген хүнүнден бөөр бежен хар харлааның холбаштыр база Совет күрүнениң мурнунга оон аллар-хавыяазын демдеглевишаан, эш **Аугуст Михкелевич Якобсонну Ленин** ордени-биле шаннаар.

**ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.**

**ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.**

Москва, Кремль.

1954 чылдың сентябрь 1.

# Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде

Земский эргелелиниң медээзи-биле алырга, Кольцовка суурнуң тараачыннары эң-нө эки дүжүттүг болган 1913 чылда бүгү ниитизи-биле 13.800 пуд тарааны алган. Ам ол-ла ховулардан колхозчулар 6 катап хөй тарааны ап турар.

Чуваш АССР-ниң, Вурнарский районунуң Сталин аттыг колхозунуң даргазы Сергей Ксенофонтович Коротков бодунуң чугаазын ынчандыр эгелээн. Кажан Кольцовка суурга бо көдээ ажыл-агый артели организастатынып турда аңаа бир дугаарында Сергей Ксенофонтович ат бижидип кирип алган. Ол ону баштап чоруткан болгаш амга чедир ажыл-агыйны удуртун турар. Социалистиг күш-ажылдың Маадырының алдын медалы болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының демдээ колхоз даргазының дөрээн каастап турар.

«Тараа» деп павильонда Сталин аттыг үрезин ажылдыг мурнакчы колхозту делгереңгейи-биле көргүскен. Август 27-де экскурсантылар көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы-биле ужурашканнар.

Чугаазын уламчылавышаан, чер ажылының культуразының бедээнинин ачызы-биле колхозта дүжүт хажык чок өзүп турар деп эш Коротков чугаалаан.

—Бир эвес бисте чазын чажып тарыыр кызылтастың ортумак амбар дүжүдү 1948—1949 чылдарда гектардан 27,9 центнерге деңнежип турган болза, 1950—1953 чылдарда 32 центнер четкен. Беш чылдың төнчүзүнде бо культураның дүжүдүн гектардан 50 центнер чедирер бис деп Коротков чугаалап турар.

—Силерниң хөрөзүңүңер кара довуракты эвес, ындыг дүжүт боттуг бооп болур-бе?—деп экскурсантыларның бирээзи айтырган.

—Дүжүт чүгле хөрөзүнден хамааржыр эвес, харын ону болбаазырадып турар кижилерден хамааржыр. Чүүл-дүжүттүг болдурарын белидерде бис чүү кылып турар бис? Хамыктың мурнунда бистин ховуларывысты эки-ле удобрениелэрин оралдажып турар бис. Өдектиң үнелиг тараачыннар шаанда-ла билир турган, ындыг болза-да революция мурнунда үеде бедик дүжүттү алыр арга чок ажылагыйлар турган. Ам ховуларны органиктиг удобрение-биле элбекшилдиг чемчидер бүгү аргалар бисте бар болгаш ону долузу-биле ажыглап турар бис. Бистиң колхозувус чыл санында 20 мүң тонна өдекти болгаш мүң хире тонна минералдыг удобрениелерни ховуларга төп турар. Ханы аңдарылганың болгаш ол-ла үеде хөрөзүнге удобрениени киирип турарының ачызы-биле чоокта чаз-ла боттарывыстың биче үнүш-дүжүттүг хөрөзүнүвүстү бедик дүжүт бөөр кылып алган бис.

Майык өзугаар ажылдап болбас, чайын аңдарган арыг черлерни аңаа чытырбайн оларны картофель болгаш өске-даа культуралар олуртурунга ажыглап турар бис,—деп С. К. Коротков чугаалап турар.—Колхозта сиген шыныалары чок болуп турар ужурунда картофель мал ажылының чем суурун быжыдарынга дузалаан. Оон аңгыда, картофель чазын тарыыр кызылтас тарылгазының эң эки мурнундаазы деп чүвени практика көргүскен. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы берге турза-даа картофель олуртуп тараан соонда аңаа тараан кызылтас тарылгазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Ашанининиң бригадазынга бир гектардан 32 центнер тарааны алган.

Черни ажыглаарын эрецгей көрүп болбас. Чижээ, бурунгу чылдың чазынында бистиң болгаш Чуваштың өске-даа көдээ ажыл-агый артельдеринге күзүн чажып тараан тараалар таранык үүнүп келген. Черни аңдарбайн күзүн чажып тараан тараалардың кырынче чазын тарыыр кызылтасты ол дораан-на чаштырып каан бис. Оон 50 хуу кызылтас, база ол хире күзүн чажып тараан көктараа үүнүп келген. Олар чангыс угда бышкан. Гектардан 25 центнер бедик дүжүттү алган. А ынчаалдыр кылбаннар чүгле 4—6 центнер тараа алган.

Бистиң колхозувус үрезин тарып өстүрер колхоз, ынчангаш бедик дүжүттүг чаа сорттарга онза хайгаарал салып турар бис.

Эки сайзыраңгай тараалаң ажыл-агыйга үндезилетингеш мал ажылы бисте быжыгып турар. Колхоз фермаларында ам 500 ажыг баш мыйыстыг улуг бода мал, мүң хире хаваннар, хөй хойлар бар болуп турар.

Эрткен чылын бистиң көдээ ажыл-агый артелиниң орулгазы ийи миллион 700 мүң рубль ашкан. Чыл келген тудум-на колхозчуларның материалдыг байдалы бедип турар. Инектиг, хаванныг, хойлуг, кос болгаш өске-даа куштар өстүрбээн ажыл-агый бисте чаңгыс-даа чок.

С. К. Коротков бодунуң чугаазын дооспушаан, 100 гектар тарылга шелүнге хамаарыштыр 50 центнер хаваан эъди, 60 центнер сүт алыр деп төлевилетинген бо чылдың планын колхоз чедиишкиниг күүседи турар деп дыннаткан.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору профессор Д. Кисловскийниң август 30-де беседазы хөй экскурсантыларны хаара туткан. Аар чүк сөөртүр аъттарның ада-чурт уксаазын өстүрүп үндүрген дугайында Кисловский чугаалап берген.

Аар чүк сөөртүр совет уксаалардың төлөлекчизи дөрт чартык харлыг «Сатир» деп шолалыг аскырны манежке көргүскен. Ол аскырны Арзамас областың Починковский районунуң «Дүжүт хүнү» колхозунга доруктурган «Сатир» делгелгениң чемпиону болуп турар. Шылгалдаага ол аскыр 15.453 килограмм чүүктү сөөрткен, ол болза бүдүн демир орук вагону чүк. Бо аът бодунуң ажылдап шыдаар көргүзүглериниң талазыбиле шаанда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге көргүзүп турган хамык аъттардан ажып турар.

«Дүжүт хүнү» колхозка чаа уксааның аъттарын янзы-бүрү ажылдарга ажыглап турар. Олар дыка шыдамыккай, шимченгир болгаш дыка аар чүүктү сөөртүр болуп турар.

Делгелгениң киржикчилери болуп турар Уралдың чылгы мал өстүрер заводунга аар чүк сөөртүр аъттарның уксааларын хөгжүдериниң мурнакчы аргаларының дугайын профессор Кисловский чугаалап берген. Аныяк малдарны чаңчыктырып өөредириңге болгаш шылгаарынга улуг кичээнгейни салып турар. Аныяк малдар ажылдаар бедик шинээлиг болуп турар. Ийи харлыг малдар 500 килограмм чүгү-биле ийи мүң метрни челиш-биле беш минута иштинде, ынчаарга кылаш-биле 1400 килограмм, чүгү-биле 30 минута иштинде эртер.

Делгелгениң павильоннарынга болгаш лекция кылыр черлеринге кежээлер болгаш өске-даа солун ужуражыышкыннар, беседалар болгулаан. «Хөвең» павильонунга Узбекистанның, Азербайджанның, Казахстанның, Туркменияның, Киргизияның болгаш өске-даа республикаларның 450 хөвең тарыкчылары ужурашкан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Киргиз ССР-ниң «Кызыл Шарк» колхозунуң даргазы эш Таширов, Андижан областың Ворошилов аттыг колхозунуң даргазы эш Чишанов, чурттун хоочун хөвең тарыкчыларының бирээзи, «Узбекистан» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу эш Рахимов болгаш өскелер хөвеннин бедик дүжүдүн өстүрүп алыр аргаларының дугайын чугааланнар.

Белорус ССР-ниң павильонунга Винница, Брест болгаш Гомель областарның экскурсантылары делгелгениң киржикчизи боттарының чер-чуртунуң кижизи Минск областың Май бир аттыг колхозунуң даргазы В. П. Козел-биле ужурашканнар. Ол болдунуң хөй адырлыг ажыл-агыйының ажылының дүржүлгазын солушкан.

Төп болгаш көдээ парлалга ажылдакчыларының парлалга конференциязынга Минск области «Коммунаның херели» колхозтуң бригадири М. Ф. Бородин картофельдиң бедик дүжүдүн алыр дугайын чугаалап берген.

* * *

Август 31-де Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези ажыттынганындан бөөр бир ай болган. Ол үениң иштинде аңаа 2,5 миллион ажыг кижи чораан барган, оон иштинде 60 мүң ажыг экскурсантылар, делгелгениң 30 мүң хире киржикчилери бар. Август 1-ден 30-ге чедир Социалистиг Күш-ажылдың 400 ажыг Маадырлары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, Эвиледдешкен болгаш Автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары 700 ажыг кижи делгелгеге чораан.

Делгелгеге 240 ажыг даштыкы төлөлер база чораан. Кыдат Улус Республиканың, улус демократиязының чурттарының, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Индияның, Индонезияның, Англияның, Италияның, Канаданың болгаш өске-даа дөштыкы чурттарның төлөлери боттарының сонуургалының дугайын делгелгениң үнелээшкиннер дептерлеринге бижээн.

(СЭТА).

## Марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөредилге эгелээн

Сентябрь 1-де СЭКП Кызыл хооркомунуң улуг залынга марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчыларының ниити хуралы болган.

Хуралды Кызылдың партия хооркомунуң секретары эш Аракчаа ажыткан соонда, марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң чаа өөредилге чылында сорулгаларының дугайында доңчу илеткелди партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи эш Курбатский кылган.

Эш Курбатский болза, партия болгаш совет ажылдакчыларны марксизм-ленинизмниң теориязы-биле чепсеглээриниң хөрөзүнге кежээки университеттиң улуг рольдуг болуп келгениниң дугайын чугаалаан.

Эрткен өөредилге чылдарында шажынчүдүлгениң буруу үзел-бодалдарынга удур эртем-атеистиг темага лекциялар вомчулгалары кежээки университеттиң өөредилге планынга кирбейн турганы бистиң четпес ажылывыс болур. Чаа өөредилге чылының программазынга эртем-атеистиг темаларга лекциялар чорударын айтырын, ол дугайында киночуруктар көргүзүглерин ажыглаарын эш Курбатский бодунуң чугаазынга айыткан.

Университеттиң моон мурнунда доозуп үнген хөй-хөй дыңнакчылары марксисчи-ленинчи теорияны ханызыбиле шиңгээдип алган, боттарының билиглерин ажыл-агыйның практиктиг сорулгалары-биле үргүлчү холбаштырып турар, оларның чамдыктары өөредилгезин чурттун дээди өөредилге черлеринде улам чылап турар. Кадрларның политиктиг билиин быжыглаар талазы-биле кежээки университет чаа өөредилге чылында улам эки чедиишкиннерлиг болурун илеткелчи идегээн.

Оон соонда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң директору эш Цевелева чаа өөредилге чылының программазында чамдык өскерилделер киргениниң дугайын дыңнакчыларга таныштырган.

Эрткен өөредилге чылында чамдык дыңнакчылар университетке кирип алган өөредилге дугайында боттарының харыысалгазын уттуп, кичээлдерден үргүлчү саалдаар, өөредилгеге кыспас, семинар кичээлдеринге идепкей чок киржип турганының ужурундан университетти доозуп ап шыдавайн, үндүрткеннер. Чаа өөредилге чылында бирги курстарга (олар 1—2 бөлүктерге чардынган) болгаш ийиги курстарга ындыг четпестер турбас ужурлуг дээрзин эш Цевелева сагындырган.

С. САНДЮ.

## Чаа пилорама

Тес-Хем районда ыяш ажыл-агый эргелели Шуурмакта чаа пилораманы август 5-те тургускан. Ол пилорама баштайгы дилиг материалдары-биле районнуң школа, клуб, райпо дээш өске-даа органнзастарын хандырып эгелей берген.

Эш Пяткинге баштаткан пилораманың бригадазы хүнде 8 кубометр дилиг материалды белеткээр тургаш, 9—10 кубометрни хүн-бүрү дилип турар.

С. СЫРАТ-ООЛ.

БАШКЫЛАРНЫҢ АВГУСТ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

## Эрткен чылдың четпестерин катаптавас

Барыын-Хемчик районнуң башкыларының август чөвүлел хуралынга 1954—55 өөредилге чылын чедиишкиниг эртөрер дугайын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга районнуң школалары болгаш башкылары эрткен өөредилге чылында чамдык чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн. Эрткен өөредилге чылында башкылар Салчак Аракчаа, Бородулина, Серээ, Бельтюкова, Башаева, Никифорова олар эки ажылдааннар. Бүгү школаларга школа назылыг 3.408 ургуларны хаара туткан, а өөредилге чылының төнчүзүнде 2.793 өөренікчилер экзаменнерге киришкен.

Оон-биле чергелештир район школаларының ажылында улуг четпестер бар болуп турарын демдеглээн. Школалар ниитизи-биле өөредилгени 75,5 хуу күүсеткен. Кызыл-Мажалыктың ортумак школазы (директору эш Шорстков) куду түңнелди көргүзүп, 464 өөренікчилерден 62 өөренікчи классларына катап олурган, 105 өөренікчи күскү шылгалдага арткан. Эрги-Барлык чеди чыл школазы (директору эш Чыргал) 441 өөренікчиден 64 өөренікчи катап олурган, 127 өөренікчи күскү шылгалдада арткан. Өөредилгени Аскы-Барлык эге школа 81,1 хуу, Аянгаты, Хөнделең чеди чыл школалары 82,82 хуу күүсеткилээн. Багай демдектер орус дыл, төрөөн дыл, арифметика эртемнеринге хамааржып турар.

Школаларның кижизидилге ажылынга болгаш башкыларның ажылынга үргүлчүнүн контролюн тургузарының талазы-биле четпестер чөвүлел хуралга илерээл. Чүл дизе, Эрги-Барлык чеди чыл школазынга март айның 5-те 70 өөренікчи, 10-да 10 өөренікчи, 18-те 47 өөренікчи кичээлге келбейн барган, база аңаа кичээлге үзер чоруктар хөй турган. «Совет Тыванының 5 чылы» колхозта школа эргелекчизи эш Серин-оол башкыларның ажылын контрольдаар хамаан чок, урокка боду безин план чок олурун турган. Ол школаның сентелгези база-ла дыка хожудан турар.

Интернаттарда кижизидилге ажылдары чогуур түңнелинге чедир тургустунмаан. Оон түңнелинде өөренікчилерниң талазындан хөй-ниитиниң черлеринге чурум үрээр чоруктар база болуп турган. Аңгаты чеди чыл школазы комсомол, пионер организацияларының ажылынче кичээнгей салбайн турар. Арагалар чоруткa чамдык башкылар хавдып турган, оон чижээнге Евров, Дыртый, Калгак-Хүрен, Доржу-Дава, Самбуу, Шойдар-оол, Байыр, Чамырың олар хамааржыр. Олар болза, Совет башкының адын бужартадып, массага үлегер чок, шош-содаа ыңнаш, политбилиин бедитпее чоруктарны кылып турганнар.

Хуралдың киржикчилери өөредилге кижизидилгелиг ажылды экижидер дугайында саналдарны бергеннер.

А. ДОПЧАА.

## Чөвүлел хуралдан илерээни

Чөөн-Хемчик районнуң башкыларының август чөвүлел хуралы болуп эрткен.

Районнуң школаларында Шемиде эге школа, Чыраа-Бажы, Чыргакы чеди чыл школалары бедик түңнелди көргүскен деп чөвүлел хуралдан демдеглээн. Башкылардан эштер Попова, Алдын-оол, Сомуска, Смирнова, Хунажык олар эрткен өөредилге чылында эки ажылдааннар.

Оон-биле кады чөвүлел хурал четпес ажылдарның дугайын демдеглеп эрткен. Чижээ, Чадаана хоорайның № 2 ортумак школазы (директору эш Корсуповский) өөредилге талазы-биле эң-не куду түңнелдиг болган. Районнуң школаларында классларына катап олурган өөренікчилерниң саны 300 чедип турар. Ылаңгыя башкылардан № 1 ортумак школада математика башкызы Смягина, орус дыл башкызы М. С. Лида, № 2 ортумак школада эге классета Сольчикова, Баян-Таланың чеди чыл школазында Бады-Чыргал, Чадаана суму школазында Севил, Чыраа-Бажы школазының орус дыл болгаш математика башкылары Гаврюсук, Менячихина дээн ышкаш башкыларның уроктары куду шынарлыг эрттип, багай демдектиг өөренікчилерниң саны көвүдеп турар.

Облононуң болгаш районнуң талазындан башкыларга практиктиг дузаламчыны чорутпайн, школалар ажылын контрольдавайн турарын чөвүлел хуралдың киржикчилери шүүмчүлээннер.

## Тудугжунуң чедиишкини

Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунуң тудугжузу эш Х. Билин-оол чаа колхозчу суурну тургузарынга идепкейлиг киржип келген. Ол, алды чыл дургузунда тудутта ажылдаан, бүдүрер ажыл нормазын үргүлчү 150—200 хуу күүседи турар.

Чаа ийи школаның, 35 чурттага бажыңнарының бүдүрүлге болгаш культурамыдырал, мал кажааларының тудугларынга ол идепкейлиг киришкен. Тудуг бригадазындан 8 бызаңчылар эш Билин-оолдуң удуртулгазы-биле 9 чурттага бажыңын болгаш чунар-бабыңны тайгага тудуп белеткээн. Аңаа четчир соңгалар рамаларын чазаныкчылар бүрүн кылган.

Эш Билин-оол-биле кады 8 бызаңчы колхозтуң бир бөлүк 200 баш инээнин кыштаанда улуг инектериниң 2, бызаанның 2 кажааларын, малчыннар чурттаар бажыңны тудуп дооскан. Олар кыштагда оон-даа өске кажааларның, чурттага бажыңнарының тудуун кылып турар.

М. ДАРЖАЙ.

## Ары ажылын сайзырадыр дээш

Кызыл районнуң Сталин аттыг колхозта ары ажаакчылары Бухтуев болгаш Дойнуржук олар арыны тааарымчалыг черде тургускан. Бо чылын арыларның өзүлдези эки болуп, когарал чок болган. Колхоз баштаар чери чылда арылардан 500 килограмм ары чигирин алыр кылдыр планнаан каан турда, ол планын өзугаар июльда-ла колхозка үзе дужааган.

Эш Бухтуев колхозка 150 килограмм ары чигирин пландан ажыр дужаар деп хүлээлге алган күзенишкиниг ажылдап турар.

Б. АНАЙ-ООЛ.

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ФИЛОСОФИЯНЫ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

# Бойдуста болгаш ниитилелде шимчээшкин болгаш хөгжүлде

Материалистиг диалектика дээрге, чаңгыс талалыг хевирден хостуг, эң-не долу болгаш ханызы-биле ап көрген хөгжүлдениң дугайында эртем болур деп В. И. Ленин демдеглеп чораан.

Бойдуста болгаш ниитилелде шимчээшкиниң болгаш хөгжүлдениң дугайында материалистиг диалектиканың өөредии болза, объективтиг өртемчейниң хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болуп турарын көрүнчүктелдир илередип турар. Бойдустуң болгаш ниитилелдиң болуушкуннарының бот-боттарының аразында харылзаазын болгаш өөрөктежилгезин хүлээн көөрүнүң чугулазы оларның шимчээшкинин болгаш хөгжүлдезин хүлээн көөрүнге өөдрип келир, чүге дээрге, чүвелерниң болгаш болуушкуннарның бот-боттарының аразында харылзаазы херек кырында оларның шимчээшкини болур.

Ф. Энгельстиң бижээни болза: «Биске билдиниг турар бүгү-ле бойдус чүвелерниң кандыг-бир системазын, кандыг-бир каттышкан харылзаазын тургузун турар... Ол байдалда чүвелер бот-боттарының аразында харылзаалыг турун, олар бот-боттарынга саңдарны чедирип турар, ынчаңгаш оларның бот-боттарының аразында чедирип турар саңдары болза, черле ынаңгаш, шимчээшкин болур-дур» (Ф. Энгельс «Бойдустуң диалектиказы», 1953 чыл, арын 45).

Моон алгаш көөрге, шимчээшкин болгаш хөгжүлде болза, бойдустуң болгаш ниитилелдиң объективтиг хоойлузу болурдур, а ындыг болганда оларны медереп билириниң база хоойлузу болур. Бир тээ бойдус болгаш ниитилел соксаал чок шимчээшкиниң болгаш хөгжүлдениң байдалында турар чүве болганда, ол дээрге кижиниң медерели бойдустуң болгаш ниитилелдиң бүгү-ле болуушкуннарын оларны үргүлчү шимчээшкиниг болгаш хөгжүделіг кылдыр ап көөр болза, чүгле ынчаарда кижиниң медерели өртемчейнин шын шинчизин берип болур дээни ол-дур.

Билиишкиниң марксисчи теориязының кол өөредиглерин хевирлевишаан, В. И. Ленин болза, бойдустуң болгаш ниитилелдиң болуушкуннарын шын билир үеэ оларның чүгле бот-боттарының аразында харылзаазын эвес, харын оларның шимчээшкинин, өскерлиишкинин болгаш хөгжүлдезин база ап көөрү чугула деп айтып турган. Чүгле шак ынчаар ап көөр чорук шын медереп билиишкинни база алдаңдалдан болгаш өлүглээшкинден чайлаарын хандырар. Ынчаарга шимчээшкинни болгаш өлүглээшкинден чайлаарын хандырар. Ынчаарга шимчээшкинни болгаш хөгжүлдени хүлээн көрбес чорук бойдустуң болгаш ниитилелдиң болуушкуннарын база чүвелерни чаңгыс черге турар болгаш өскерилбес байдалда турар деп бодаарын ораллажыр чорук херек кырында боттуг чүвени хажыдарынга, кижиниң медерелин херек кырында боттуг чүведен хоорулдурарынга, а ындыг болганда, практиктиг ажыл-чорудулгага улуг баскырадыышкынга ол чорук чайлаш чокка чедире бөөр.

### 1.

Бойдустуң болгаш ниитилелди соксаал чок шимчээшкиниң болгаш өскерилиишкиниң байдалында турар кылдыр көрүп турар диалектиктиг бодал болза, эртемниң болгаш кижиниң практиказының үр-үелиг хөгжүлдезиниң түңнели болган болгаш метафизикага удур кадыг-дошкун демиселге тургустунган.

Метафизика болза, бойдуста болгаш ниитилелде хөгжүлдени хүлээн көрбейн турар. Бойдусту ыржым болгаш шимчевес, чаңгыс черде турар болгаш өскерилбес чүве деп метафизика көрүп турар. 17 болгаш 18 үс чылдарның бойдус шинчээчилериниң болгаш философчуларының метафизиктиг бодалдарын шүүмчүлевишаан, Энгельстиң айтып турганы болза, бо метафизиктиг бодалды ёзугаар алырга, бойдус кандыг-даа арга-биле тыптып келген болза, ол өскерлиишкин чок артып каан турар. Бир-ле катап чажыт «баштайгы идиишкин-биле» шимчеп чорупкан планеталар болгаш оларның эдиркчилери өскерилбес оруктар-биле долганырын үс-үс чылдарда үргүлчүлеп турар. Чер болгаш черде бар турар бүгү-ле чүвелер үс-үс чылдарда өскерлиишкин чокка хевээр артар; база даглардың болгаш шыналарның, далайларның, хемнериң болгаш океаннарның туружу өскерлиишкин чок хевээр артар; ол-ла үүштер болгаш дириг амытаннар черде чурттап чоруурлар, ынчаңгаш черде турар кандыг-даа чүве чок.

Шимчээшкин дугайында бодалдарның талазы-биле метафизиканың үндезин четпези чүдел дизе, материаның шимчээшкининиң хөй янзы хевирлерин шуптузуп белен бүдүглүг болгаш өскерилбес чүвелериниң бот-боттарындан хамаарыштыр октаргайга болуп турар бөдүүн холужулгазынче киирип турганында, шимчээшкинни болгаш ыржым чорукту материаның мырынай деңнелиг утка-шынарлыг ийи байдалы кылдыр хүлээн көрүп турганында болур.

Бойдус дугайында бо метафизиктиг, бөдүүнчүткен бодал бодунуң үеэзинде эртемниң болгаш ниитилел практиказының турар байдалы-биле холбашкан турган. Эртемниң болгаш ниитилел практиказының хөгжүлдезиниң дараазында болган бүгү чорудулгазында метафизиктиг бодалдар бүрүнү-биле ап октатырткан. Ынчалза-даа реаксылыг буржуаз идеологтар боттарының аңгызының эрге-ажыктары дээш буржуаз эртемде метафизиканың тергиидеп турар байдалын камгалап ап, хевээр артқарарын ораллажырын үргүлчүлеп турарлар.

Өртемчейниң өскерилбезиниң дугайында метафизиктиг бодалды буржуаз бойдус эртеминиң төлөлекчилери калбаа-биле нептередип турар. Биология эртеминиң талазы-биле вейсманизм-морганизм калбак нептередп алган, зейсманизм-морганизм Дарвиниң эволюстут теориязын «ап октаарын» ораллажып турар болгаш укталыышкынның мөңге эдилекчизи болур өскерилбес укталыышкынныг чүвениң дугайында метафизиктиг чулчуруушкуннарны «неодарвинизмниң» хевири-биле нептередип турар.

Оон-даа шаарланган чүве болза, амгы буржуаз философияда болгаш социологияда метафизиканы нептередип турары болур. Реакциялыг буржуаз философчулар болгаш социологтар болза, хөгжүлдениң идеязының бодун бужарталырын ораллажып, өскерилбес «утка-шынарның» болгаш күштерниң дугайында, кижиниң бойдузунуң өскерилбезиниң болгаш мөңгезиниң дугайында ниитилел корум-чурумнарының болгаш өске-даа ол ышкаш чүвелериниң шимчевес болгаш чаңгыс черге турарының дугайында өөредигни идип үндүрүп турарлар. Ирип дүжүп турар капитализмни камгалап алыр дээш, амгы метафизиктер болза, кандыг-даа кижи бодунуң төрүүнгениниңден тура-ла Адамның сүнезинин өскерилбес хевир-биле эдилеп чоруур дижип, ындыг болганда кижиниң бойдузу өскерилбес болгаш бо «өскерилбес бойдус» капитализмге болгаш өөн хуу өнчүзүнүн мөңге принципинге бүрүнү-биле дүгжүп турар деп чулчуруп турарлар. Империалистиг буржуазияның идеологтары кижи көөр хөөн чок аймак-сөөк ылгаар «теорияларны» нептередип турарлар. Кижи төрелгетен болза, «дээди» болгаш «адаккы» аймак-сөөк кижилер бооп мөңгезин-биле хуваатынган, оларның иштинден «дээди» расаның кижилери бодунуң бүдүжүнден тура тергиидээр болгаш чагыраар бооп бүттүнген, а «адаккы» расалар болза, тергиидээрлериниң аймак-сөөк кижилериниңе чагыртыр болгаш бараан болур кылдыр бүттүнген деп кижилерни бүзүредирин олар ораллажып турарлар.

Империалистиг реакцияның болгаш буржар бүдүүлүк чоруктуң күштериниңе удур дешилгениң, демократияның болгаш социализмниң күштериниң демисели бодунуң илередиишкинин чүвелериниң чаңгыс черге турар болгаш өскерилбезиниң метафизиктиг теорияларынга удур хөгжүлдениң диалектиктиг теориязының демиселинден тып ап турар.

### 2.

Метафизикага удурланыштыр диалектика болза, бойдусту болгаш кижи ниитилелин үргүлчү шимчеп, өскерлин болгаш хөгжүп турар деп көрүп турар. Материалистиг диалектиканың бо өөредии болза, өртемчейниң дугайында кижиниң бүгү-ле билиглериниңе, мурнакчы эртемниң болгаш кижиниң практиказының чедиишкиннериниңе даянып турар.

Амгы астрономия эртеми болза, өртемчейде бар турар бүгү-ле чүвелерде болуп турар чорудулгаларның канчаар-даа аажок улуг шинчи байдалын чуруп көргүзүп турар. Төнчүзү чок октаргайда чаа өртемчей тыптып болгаш эргилери чидип, чаа сыдыстар хып үүнүп, эргилери өөүп турар деп чүвени астрономия эртеми көргүскен. Сыдыстарның орун турушталары өскерлин турар. Хүн системазы шаг-үелерге үндезин өскерлиишкиннерге таварышкан деп чүвени Хүннүң болгаш хүн системазының бүгү планеталарының шинчилели ону көргүскен. Ниити диптерниң, даглардың, шыналарның, хемнериниң, далайларның болгаш океаннарның орун-туружу мурнунда турганындан ам үндезиниңбиле ылгалыг турар деп чүвени геология эртеми илередкен. Чер ниитизи-биле газ хевирлиг болгаш доозунналчак хевирлиг болгаш доозунналчак хевирлиг хөгжүлдезиниң бо чорудулгазы дириг байдалдан бо хүн бистиң хайгааралывыста оон көстүп турары ышкаш шак ындыг хевирге чедир хөгжүлдениң нарын чорудулгазынга таварышкан.

Физика талазы-биле метафизиктиг бодалдар болза атомну материаның тургузуунда сөөлгү, бөдүүн, оон ыңай хуваатынмас болгаш өскерилбес туйбужугаш болур дээр чергелиг билиишкинге үр үеде үндезилетиниң турун келген. Кандыг-даа веществоның (чүвениң) атому варын тургузуглуг болун турар деп чүвени амгы физика көргүскен. Протоннардан болгаш нейтроннардан тургустунган өзек кандыг-даа атомнуң төп ортузунда турун турар, а электроннар шыңгыы доктаатынган чурум-биле болгаш шыңгыы доктаатынган оруктар-биле өзектиг долгандыр шимчеп чоруп турар. Бир элементиниң атомнары оларның өзектериниң бустун чазылганының түңнелинде өске элементиниң атомнарынче хуулуп болур. Материаның электроннар, протоннар болгаш нейтроннар ышкаш, эң хөөзигийне кезекчигештери база-ла өскерилге чокка артып калбайн турарлар.

Шимчээшкиниң, өскерлиишкиниң болгаш хөгжүлдениң дугайында амгы биологияның берип турар чурумал шинчизи оон артык тодаргай көскү болун турар. Амыдыралдың мөңгезиниң дугайында метафизиктиг бодалдарга удурланыштыр амгы биология болза органиктиг амыдырал чер кырынга миллиард ажыг чылдарның мурнунда тыптып келген деп чүвени көргүскен. Ол үениң дургузунда чер кырында амыдырал соксаал чок хөгжүлдениң чорудулгазында эң нарын өскерлиишкиннерге таварышкан. Клетка мурнунуң болгаш чаңгыс клеткалыг хевирлерден үүштериниң болгаш дириг амытаннарның хөй янзы хевирлери хөгжүп сайзыраан.

Хөй миллион чылдарның дургузунда дириг амытаннарның болгаш үүштериниң бир хевирлери өлүп, өскерилген байдалдарга элээн таарыштынып алган болгаш элээн сайзырангай өске хевирлери тыптып келеп турган. Дириг чүвелериниң хөгжүлдезиниң бо чорудулгазы дириг

## Хуучулар төлээлериниң хуралы четпестерни илереткен

Чоокта чаа Барыын-Хемчик райпозунуң хуучулар төлээлериниң хуралы болуп эрткен. Анаа ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациялының 4-кү съездизиниң эрткен түүнелдерин болгаш чартык чылда райпо баштаар чериниң чоруткан ажылдарының дугайын чугаалашкан.

Партия болгаш чазактың совет садыгны моон сонгаар улам сайырадырының болгаш калбак хереглелдиң барааннарынга чоннуң үргүлүү өзүп турар негелделерин хандырарын экижидер дугайында айтышкыннарын күүседиринге райпонуң өлөөн чедишкиннерлиг болганын хуралдан демдеглээн.

Райпо чартык чылдың саарылга планый 102 хуу, хөй-ниитиниң чемненилге планын 120 хуу, хлеб быжырып садарын—150 хуу, эт садып алырын—94 хуу күүседткен. Бичалзажок саржаг, дүк садып алырының болгаш балык тударының планын ыракта-ла чедир күүседтээн.

Хуралдың киржикчилери райпо баштаар чериниң болгаш ооң даргазы Эректолдуң ажылында улуг четпестериниң барын илереткен. Райпо баштаар чериниң хуралдарын эрттирип турган-даа болзаа садыгжыларның, хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң болгаш өске-даа техниктиг ажылдакчыларның талазында бар илерээн четпестерни узуткаар дугайында боттуг хемчегни албайн турганын айыткан.

Райпо кадрлар-биле ажылды кончуг багай тургускан. Райпо ажылдакчыларының кадрлар херектери чок. Ажылга киржилерни киирип алырда олар-биле эки танышпайн, аныа-ла кайы-хамаан чок хүлээп ап турар. Ооң түүнелинде чартык чылда 11 садыгжы 35 муң рубль түүнүг самчыгдалды кылган. Аянгаты майгынының садыгжызы Дермазов 14 муң рубльди, Эрги-Барлык майгынының садыгжызы Будравцев 11 муң рубльди самчыгдаан турда-ла, райпо баштаар чери болгаш истелге органнары кандыг-даа хемчег албайн, оларны садыг шугумунда ам-даа тудуп турары илеретинген.

Райпо көдээ майгыннар-биле харылзааны кошкак тургускан. Көдээ майгыннар ажылдарында улуг четпестер бар. Чугула хереглел барааннары — шай, дуе, серенги, токпы, саваң аймаа болган чок-ла үстүп турар, чижээ, Эрги-Барлык майгынынга серенги үзүлге-ле чартык ай болган чүүл бар. Мындыг турбуже, райпо баштаар чери-даа, хамаарышкан суму Соведи-даа бо дугайында сагыш салбайн турар. Хөнделең суму Совединиң даргазы Лама, Аскы-Барлык суму Совединиң даргазы Шойсүрүң олар садыг ажылынга дуза чедиреринин улуу, харын садыгжыларны арагаладын, чээлиге берицер деп дужаан турганын хуралга санал бергеннер шыңгыы шүгүмүүлээн. «Тиилелге», «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозтарның майгын эргелекчилери Анаймай, Быландиз олар бараанны чээлиге берип, хереглекчилерге каржы болуп, өй-шаанда садыглавайн турар. Барлык совхозунда болгаш район төвүнде хлеб быжырар чериниң арыг-шевери багай. Бо ышкаш түүлдер районнуң столоваяларында база бар. Садыларда болгаш столоваяларда бар хомудал дептерлериңде чоннуң кирген хомудалдарын болгаш саналдарын райпо баштаар чериниң даргазы Эректолдан эгелээш топ, херекке албайн турар.

Бо ышкаш четпестер хуралга хөй-биле илерээн. Культурлуг совет садыгны моон сонгаар сайыралырынга үстүнде четпестериниң шаптыктыг болуп турарын хуралдан бурыу шаап көрген.

Бичангаан бо илерээн четпестерни дарый узуткаарының хемчегилерин санал берген эштер тодаргай айыткан. Районда садыг ажылын чоннуң негелдезинге таарыштыр кыска хуусаада эде тургузар дугайында тодаргай шиитпирни хуралдың киржикчилери бир үн-биле хүлээп алганнар.

**С. АЛЕЕТ,**

«Шынның» корреспондентизи.

## Инектерни бызааларындан чарып саарының баштайгы түүнелдери

Чөөн-Хемчик районда Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелинде сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш Кенгурук) бо чылын инектерни бызааларындан чарын саарынче кирген. 90 саар инектерни бызааларын эмзирбейн саап турар. Ооң түүнелинде инектериниң сүткүү көвүдеп турар. Колхоз баштайгы чартык чылда 13229 литр сүттү күрүнеге дужаган, бо талазыбиле планныг онаалданы күүседткен.

Август бирге чедир үеним иштинде саап турар инектериңден колхоз 30 муң 649 литр сүттү алган. Бир эвес 1953 чылда бир саар инек саалда үезинин бүгү турган үзүнде 419 литр сүттү берген болза, бо чылын бир саар инек бүрүзү-ле август 1-ге чедир үеним иштинде 340 литр сүттү берген. Бызааларны инектерден чарып саары дыка ажыктыг дээрзин үстүнде чижек сакинар тодаргай херечилеп турар.

Бир эвес колхоз баштаар чери саанчыларының ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп, ооң үчүдүн экижиткеш, ону ажылдан кылырын сайыраткан болза, инек бүрүзүнден алдынган сүттүң хемчээли оон-даа улуг турары маргылдаа чок.

Колхоз баштайгы чылда ындыг түүнелдерни чедип алганда, моон соңгаар-даа чаа-чаа чедишкиннерлиг болуру маргылдаа чок. Чүге дээрге, саалданың ол чаа аргазынга саанчылар ам-даа мергежиирлер, а ооң-биле кады саар инектер бызаа чокка чаңчыгып, эки эдип бээр апаар.

Саалданың ол депшилгелиг аргазын улам-на калбартыры—партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

**С. ТАМБА,**

«Шынның» тускай корреспондентизи.

## Эки ажылдыг садыгжы

Тес-Хем районнуң Шуурмакта майгын эргелекчизи эш Яковлев бодунуң онаашкан ажылынга харыысалгалыг болуп, эки ажылдан турар.

Садыгжы чоннуң негелдезинге дыннаныгыр болуп, хереглекчилерин доктаамал хандырып турар. Майгынның бараан саарылгазын эш Яковлев май айдан эгелээш августа чедир 220—250 хуу күүседткен.

МОСКВА. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде.

**Чурукта:** Колхозтуң культура бажыңының лекция залында. Москва областың Ленинский районунуң Владимир Ильич аттыг колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Х. Буянов «№ 599 кызылтас-пырей хайнаа—кызылтастың бедик дүжүдүнүң сорту» деп темалыг лекцияны номчуп турары.

Фото **А. Бэтановтуу.**

СЭТА-ның пресслишези.

## Күрүнеге дужаар хүлээлгелерни дүрген күүседир

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму көдээ ажыл-агыйны моон соңгаар улам сайырадырынга колхозтарның болгаш колхозчуларның материалдыг сонуургалдарын бедидер сорулга-биле көдээ ажыл-агый продуктуларының күрүнеге дужаар болгаш садар өртектерин улгаттырган. Ооң-биле кады партия болгаш чазак күрүнеге дужаар эт, дүк, сүттүң нормаларын база дыка чигеткен.

Партия болгаш чазактың ол шылгарангай политиказының херек кырында боттанылгазын бистиң областың колхозтарының амыдыралындан хүн-бүрүде тодаргай көрүп болур.

Бичалза-даа белеткелдер Министерствозунуң Тыва области төлээзи (эш Панков), облпотребсоюзтуң белеткелдер эргелели (начальниги турган эш Павленко), заготживсырьёнуң область эргелели (даргазы эш Маркин) областың күрүнеге дужаар болгаш садар түүлдериниң планнарының өй-шаанда күүселдезин организастаан шыдавайн турар. Ооң тодаргай барымдаазы күрүнеге дужаар эт планын 95,4 хуу, сүт—82 хуу, дүктү—84 хуу, а күрүнеге садар эт планын чүгле 31 хуу, сүт—28 хуу, дүк—28 хуу күүсеткениниң кестүр.

Күүселдерниң хуулары бо хире улуг карышкак болуп турарының чылдагааны хамыктын мурнунда үстүнде ады үнген организастарының кошкак ажылдан турары-биле болгаш чер-черде агентилерниң ажылын багай тургусканы-биле тайылбырлатынар.

Күрүнеге план өзугаар дужаар түүлдерни болгаш садар түүлдериниң кайзынындаа планын күүсетпейн чыткаш, күрүнеге үзе саналкан деп санаан болбас деп СЭКП ТК-ның июнь Пленуму айыткан.

Белеткелдер Министерствозунуң район төлээлери, районнарның белеткелдер конторалларының эргелекчилери, заготживсырьёнуң районда ажылдакчылары чоннуң ортузунга кирбейн, партия болгаш чазактың шиитпирлериниң ужур-дузазын чедир тайылбырлавайн, боттарының массабиле харылзаазын бедик деңнелче көдүрбейн турар. Моон хараазы-биле колхозчулар хамаан чок, харын колхозтарның болгаш район организастарының чамдык удуртукчу ажылдакчыларында безин күрүнеге ыяавыла дужаар план-биле күрүнеге белеткел өзугаар садар көдээ ажыл-агый продуктуларын ийи аңгы кылдыр көрүп сөелгүзүн ийиги чергенин кылдыр билип турар чорук шын эвес.

Чижээ Каа-Хем районуң «Октябрь 14 чыл ою» колхоз (даргазы эш Елисеев) мурнунда чылдарда сүт дужаалгазының планын ажыр күүседип турган болза, ам оон ооң катап эвээш болуп турар, сүт садар планын 53 хуу күүсеткен. Ол-ла районнуң Ворошилов аттыг колхозтуң (даргазы эш Киселев, күрүнеге садар түүлдер-биле керээ чарарыңдан ойталып, чүгле күрүнениң планныг онаалгазын күүседи-ринге өйлежип турган. Мындыг чоруктар Тоожу, Бии-Хем болгаш Кызыл районунда болгаш өске-даа черлерде боза бар.

Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозтуң баштаар чери колхозчуларның бызааларын алгаш, оларның күрүнеге дужаар эдиниң орнунга шээр мал дужаар дээрге район организациялары чөпшээревээн болгаш планны чүнүң-биле дуглап күүседир дугайында боттуг хемчегни албайн, белеткел органнарынга дузалашпайн турар.

Эт, сүт дужаарынга колхозтарның болгаш колхозчуларның материалдыг сонуургалдарын бедидери-биле күрүнеге белеткел өзугаар кирген продуктуларны бараанчыдар дээн чазактың дектаалын күүседир херек. Кызыл районунуң райпо даргазы турган Ольховин бараанчыдылгага хереглээн биче дугаарлыг сапогтарны аныа салыпкан.

Областың районнарында болгаш колхозтарында бар үстүнде четпестер-биле белеткелдер чергери амга чедир-ле эптежип турар. Бо чугула сорулганы чедишкинниг күүседири бистиң чуртувустуң чонунуң эт, сүтке, саржага база чиик болгаш аъш-чем үлетпүрлериниң чиг-этке соксаал чок өзүп турар негелделерин хандырарынга улуг садышкын болур.

**И. ЛОПСАН.**

## Дизельдиг „КД-35“ деп тракторну канчаар ажыглап турарывыс

Дизельдиг «КД-35» деп трактор чорутунгур болгаш бедик бүдүрүкчүлүг машина. Бистиң ажылдап турарывыс эш Рыженковтуң бригадазында ол машина ийи дугаар сезонунуң ажылын доозуп, ол үеним иштинде ийи муң гектар хире чымчак черни андарган. Чүгле бо чылын 1270 гектарны андарган, ол болза үш чылдың чыл планы болур. Ийи чыл хире ажылдаштың, тракторнуң чаңгыс-даа кезектерин солуваан деп чүвени чугаалаар херек.

Бо чылын часкы тарылга үезинде «КД-35» деп трактор янзы-бүрү ажылдарны күүсеткен. Тарылга үезинде 815 га шөлге чайын болгаш күзүн андарган черге лущениени чорудып, 111 гектар чайгы чер андарылгазын, 201 гектар чайгы андарган черге андарылга мурнуу чарының лущениезин чоруткан бис. Ол үеним иштинде 2763 килограмм кывар түүлү болгаш 37 килограмм чаар үстү камнап алган бис.

Бир эвес тракторнуң ажыглалын шын организастаар болза, ооң кол-кол кезектериниң ажылдаар хуусаазын хөй катап үзадып болур деп чүвени дизельдиг «КД-35» деп тракторну ажыглаанының ийи чыл дүржүлгазы чугаалап турар.

«Кызыл партизан» колхозтуң бирги ховуу бригадазының тараа шөлдеринге ажылдап турган бис, шөлдери дески эвес, черниң ийленчектери улуг. Черниң кыры ындыг дески эвес болган үжүрүнде тракторну долу күш-биле ажылдадыры берге. Кожулда хереквселин ажыл-агыйжы шын ажыглавышаан эң ылангыя скоростуларбиле башкарбышаан, мен эжим-биле кады «КД-35» деп тракторнуң берип болур дузалын дөгере хереглээн бис. Чижээ, чайын болгаш күзүн андарган черлерге тарылга мурнуу чарының лущение ажылынга ажылдап каан 27 эзлчеглерниң иштинде 815 гектарны күүсеткен, азы ортумаа-биле 30,1 гектар, ол болза хүн нормазының 168 хуузу болуп турган. Чайгы чер андарылгазының ортумак нормазы 119 хуу күүсетинген турган.

Техниктиг ажаалгага улуг кичээнгейни салып, оларны ажыглаарының шыңгыы графигин сагып турган бис. Бо болза кезек бүрүзүнүң болгаш тракторнуң бодунуң-даа ажылдаар хуусаазын улгаттырарынга эки таланы көргүскен.

Тракторнуң поршень бөлүүнүң үр үеде адилетиннери колдуунда моторга кирип турар агаарның болгаш үстүң арыг болурундан хамааржыр. Доозун болгаш өскедаа кадыг холумалдар ынаар кире бербезин дээш үстү кажан-даа дуглаглыг тургузар бис. Агаар сорлуруп ап турар үеде соң-биле мотор иштинче довурак-доозун кирбезин дээш агаар арыглакчызын марли пес-биле шарып ап турар бис.

Одаашкын аппаратуразын солуваан турар бис, ол эвээш дээрге-ле үш чылла шыдажыр деп санап алган бис, ынчангаш кывар түүлү арыг-шевер тулуп турар бис. Дизельдиг тракторнуң кывар түүлүн ийинде эвес, дүвүнде аастыг досказарларга дажыглаар чурумну бистиң бригадада дектаадып алган. Кывар түүл дурнуксун дээш 48 шактан эвээш эвес үеним иштинде тургузар. Кывар түүлү тракторже кударда адаккы кезиинде бок кирбес шүүрлүг насостуң дузазы-биле сорлуруп алгаш ам кудар. Ооң үжүрүнде сава үдүвүле шүүрелип калган түүлдер насоска кирбес, одаашкын аппаратуразы арыг болуп турар.

Күш-ажылды шын организастааны, ажыл шагының тода корум-чуруму, бүгү коллективтиң эп-найыралдыг ажылы бистиң бригадаыста машиналарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга идигни берип турар. Чоллаачы бүрүзү онаалганы бир хүн бурунгаар алыр. Даарта шөлүүн кайы кезээнге ажылдаарын, чүнү кылырын, күүседир ажылдың негелдези кандыг болур деп чүвени ол баш бурунгаар билир. Шак графигин өзугаар ажылдаары биске хөй берген.

Совет Эвилелиниң составынга Тыванын киргениниң бээр 10 чыл ою-ка уткуштур боттарывыстың «КД-35» деп тракторувус-биле ажылдап кылырының нормазын 1700 гектар кыдыр күүседирин хүлээниң алган бис.

**К. ПЕТРАКОВ,**
**В. ПЕТРАКОВ.**

«КД-35» № 63 тракторнуң башкарыкчылары.

## *Сиген планын күүседир дээш*

Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозу бо чылын хаван фермазынга 62 тонна сигенни белеткээр планны берген. Ону күүседири-биле ферма эргелекчизи эш Чаңгаага баштаткан 8 кижи киржикчилиг бөлүктү тургускан.

Бөлүкте 4 кижи сигенни хол кадыры биле кезип, өскелери бөлүп сараттап турган, 53 тонна сигенни ажаап алган. Хол кадыры-биле сиген кезеринге, Отукоол, Байыр-оол, Эрелчин олар хүн нормазын 150—175 хуу күүседип турарлар.

Ферманың коданнарынга болгаш дагаларынга чиртири-биле ногаан бүрүлүг болгаш чулуктуг ыыштарны белеткеп турар. Бо чылын ниитиниң малынга онаашкан янзы-бүрү чемнериниң планын сентябрь 15-те бүрүн күүседир дээш күженишкиннинг ажылдап турарлар.

## *Ногаалар садып алыышкыны*

Улуг-Хем райпозунуң белеткелдер конторазы (эргелекчизи эш База-оол) колхозтарның болгаш совхозтуң ногаа культураларының чаа дүжүдүн массалыы-биле садып ап эгелээн.

Белеткелдер конторазы сентябрь 1-ге чедир 24 тонна 857 килограмма янзы-бүрү ногааларны садып алган болгаш ооң өртээ 10524 рубльди колхозтарга, 10796 рубльди совхозка төлээн. Садып алдынган ногааларның аразында огурец, капус, помидор, согуна, редиска бар.

Колхозтардан «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артели эң-не хөй ногааларны дужаап, 6317 рубль орулганы киирип алган.

**Т. ХОВАЛЫГ.**

---

амытаннарның болгаш үнүштериниң канчаар-даа аажок хөй санныг чаа хевирлерин чаңгаар эвес шилчилгениң аргазыбиле кижиниң тургусканы ажыл-чорудулгазының дээшкиниг саълдары-биле улам-на дүргедээн.

Кижиниң тывылганы-биле шимчээшкиниң чаа хевири, хөгжүдүниң чаа хевири ниитилел хөгжүлдези тыптып келген. Ниитилел амыдыралының хөгжүлдези бойдуста хөгжүлдеге бодаарга хемчөл чок өлөөн дүрген темпилерлиг болуру-биле ылгалып турар. Бир эвес черниң шыңгыы геологтуг өскерлиишкиннериңге он-он муң чылдар негетинин турар болза, бир ниитилел тургузуундан өске ниитилел тургузуунче шилчилгеге өлөөн даш үүс чылдар четчир. Ниитилел-экономиктиг формация бүрүү боду хөгжүвүшаан, билдингир үе-чадада өске өлөөн бедик формация болуп хуулар.

Ниитилел хөгжүлдезинин үндезини болза, материалдыг чаагай үүлдериниң бүдүрүлгезининиң аргазының хөгжүлдези бодур. Ниитилел бүдүрүлгезининиң база бир онза үүлү үүлел диле, бүдүрүлге кажандаа чаңгыс черге доктаап турбас, ол үргүлчү өскерлиг болгаш хөгжүн турарында болур деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Бүдүрүлгениң, бүдүрүкчү күштериниң болгаш бүдүрүлге харылзааларының өскерилгени болгаш хөгжөөни-биле ниитилел амыдыралының бүгү талалары өскерлип, ниитилелде идеялар, үзел-бодалдар, теориялар, политиктиг, эрге болгаш өске-даа албан черлери өскерлип турар.

Ниитилел хөгжүлдези бойдустуң хөгжүлдезининиң хоойлуларындан шынар талазы-биле ылгалып турар бодунуң онза хоойлуларынга чагыртып турар деп чүвени моортан барымдаалап көөр ужурлуг. Моон-биле кады бүгү ниитилел-экономиктиг формацияларның хөгжүлдезин тодаралып турар ниити хоойлуларлаа ашгыда хөгжүлдениң ниитилел тургузуунун бүрүзүнге таарыштынган онзагай хоойлулар бар. Амгы капитализмниң кол экономиктиг хоойлузу-биле, чижээлээрге, капиталистиг бүдүрүлгениң бүгү талалары, ооң алыс-утказы тодаратынын турар. Социализмниң кол экономиктиг хоойлузубиле социалистиг бүдүрүлгениң бүгү кол демдектери, ооң бүгү онзагай үүлдери тодаратынын турар. Социалистиг ниитилелде бүдүрүлгениң хөгжүлдези мөлчүгделдеп хосталган ажыл-ишчилериниң эргеажыктарынга, оларның материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин максимальдыг хандырарынга чагыртган. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдези кризистер болгаш силгишкиннер чокка боттанын турар, ынчангаш хөгжүлде көдүрлүүшкүнден бууразашкынче бар чыдар капитализмге удурланыштыр социалистиг ниитилелде депшилге соксаал чок болгаш бедик темпилер-биле боттанын турарының ужуру бо-дур.

Коммунистиг партия социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезин ооң хөгжүлдезининиң объективтиг хоойлулары-биле бүрүн дүүштүр, социализмнин кол экономиктиг хоойлулары-биле бистиң ниитилелиистиң хөгжүлдезининиң планныг (пропорциялдыг) хоойлузу-биле бүрүн дүүштүр башкарын турар. Партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезинге шыңгыы көдүрлүүшкүнү боттандырарынче угланган шиитпирлери ол дугайын тодаргайы-биле херечилеп турар.

Кижиниң медерелиниң хөгжүлдези диалектика өзүзү-биле боттанып турар. Бо хөгжүлде болза, чүвени билбес турганындан билириниче, долу эвес билигден өлөөн долу билигже, тода эвес билигден өлөөн тода билигже шилчилгеде болуп турар. Кижиниң практиктиг ажыл-чорудулгазы боттанып турда кижиниң медерелиниң органнары сайыраан; ооң сагыш-сеткил болгаш бодал органнары объективтиг өртемчейни медереп билириниң аргаларын болгаш чепсектерин сайыраткан.

Ындыг болганда, эртем билиглериниң бүгү мөөнежиишкини болгаш кижи төрелгениниң бүгү ниитилел практиказы бойдуста бүгү чүвелер соксаал чокка шимчеп, өскерлип болгаш хөгжүп турар, хөгжүлде дээрге, эрги чүвениң өлүрү болгаш чаа чүвениң төрүүнери, ынчаарга, эрги чүвениң өлүрү болгаш чаа чүвениң төрүүнери дээрге, бойдустуң, кижи ниитилелиниң болгаш боданыгның бүгү ниити хоойлузу болур дээр дугайын херечилеп турар.

Материалистиг диалектика болза, шимчээшкин дээрге, материяның чардынмас шынары, ооң турып турарының хевири болгаш аргазы болур деп чүвени барымдаалап турар. Кажан-даа, каяа-даа шимчээшкин чок материя турбаан болгаш турып-даа шыдавас деп Энгельс демдеглеп чораан. Моон-биле кады механиктиг материализмниң бадыткап турары ышкаш чүгле октаргайда чүвелериниң холужулгазы шимчээшкин болуп турар эвес, а херек кырында болуп турар кандыг-даа өскерлиишкин болза, шимчээшкин болур. Шимчээшкинин механиктиг билириниң кызыгаарлаңчаан шүгүмчүлевишаан, «шимчээшкинни материяга ажыглаары — ол черле өскерлиишкин болур-дур» деп Энгельс демдеглеп чораан.

Материяның шимчээшкининиң хөй янзы хевири турып турар. Материалистиг диалектика оларның иштинден мындыг код шимчээшкиннерни тускайлап айтып турар: механиктиг, физиктиг, химиктиг, биологтуг шимчээшкин, а ол ышкаш ниитилел амыдыралының шимчээшкининиң янзы-бүрү хевирлери. Шимчээшкининиң эң-не бедүүн хевири болза механиктиг шимчээшкин — бир чүвениң өске чүвеге хамаарыштыр хостуг делгемге орнун солуп шимчээри болур. Физиктиг шимчээшкин шимчээшкининиң өлөөн онзагай хевирлериң киирип турар. Ол болза чылыг, үн, чырык, электри, атомнуг болгаш атом иштиниң шимчээшкини болур. Шимчээшкининиң эң нарын хевирлери болза, химиктиг чорудулгалар, биологтуг болгаш шимчээшкининиң ниитилел хевири болур.

Материяның шимчээшкининиң эң нарын хевири шоолуг эвес нарын хевирлерде тыптып көөп турар болгаш бо хевирлерни болунда тудуп турар, ынчалза-даа, шимчээшкининиң эң нарын хевирлеринде бар турар шимчээшкининиң бедүүн хевириби-биле болуп кааны ол эвес деп материалистиг диалектика өөредип турар. Материяның шимчээшкининиң форма бүрүү боттарының онзагай дүрүмнериңе чагыртып турар. Чижээлээрге, ниитилел шимчээшкини шимчээшкининиң бүгү хевирлерин (механиктиг, физиктиг, химиктиг, биологтуг) киирип турар. Ынчалза-даа ниитилел шимчээшкинин оларга дөмейлеп бодбас болгаш оларга нептередип-даа болбас.

Метафизиктер шимчээшкининиң янзы-бүрү хевирлерин дөмейлештирер, шимчээшкининиң эң бедик хевирлерин эң бедүүн хевирлериче шилчидип киирер дээш хөй санныг оралдажыышкыннарны ап келгек болгаш ап-даа турарлар. Ылангыя бо талазы-биле бурыуза социалогтар ниитилел болуушкуннарын биология талазыбиле дүрүм өзугаар болур чүүлдер-биле тайылбырлаарын оралдажып турар. Марксизм-ленинизмниң классиктери мындыг чергелиг бүгү оралдажыышкыннарны эртем өзүзү-биле алырга үндезин барымдаа чок болгаш реакцылыг чорук тур деп саналаш, кам-хайыра чокка сойгалап илереткен. Махистерни шүгүмчүлевишаан, В. И. Ленинниң бижээни болза: «Кризистер, революциялар, аңгылар демиселдери болгаш өске-даа ол чергелиг болуушкуннарга «энергетиктиг» азы «биолог-социалогтуг» ярлыкты чыыпыр хырбалаарындан чиик чүү-даа чок, ынчалза-даа ону ажылдап кылырындан үре-түннел чок, үй-балай өлүг чүве база-ла турбас». (Чогаалдар, т. 14, арын 314).

Метафизиктер хөгжүлдениң диалектиктиг теориязын бурыу шаварын оралдаашышаан, бойдуска ыржым болгаш бирээй чоруктуң бар турарынче болган чокла айты берген турарлар. Метафизиктиң бодалы-биле алырга, ыржым чоруктуң бар болуп турары болза, соксаал чок шимчээшкининиң, өртемчейниң соксаал чок чаартынып турарының диалектиктиг теориязын бурыу шаварына барымдаа болуп турар.

Соксаал чок шимчээшкин дугайында, өртемчейниң кезээде-ле чаартынып турарының дугайында өөредигни хөгжүтпүшаан, материалистиг диалектика ыржым, деңдески чорукту чок кылдыр көрбейн турар. Чогуур өйүнге хамаарылгалыг туруштуг чүвелер болгаш болуушкуннар хөгжүн турар деп материалистиг диалектика өөредип турар. Шимчээшкин болгаш ыржым чорук бот-боттарындан чардынмас, ындыг болза-даа, шимчээшкиннинң болгаш ыржым чоруктуң чаңгыс-аайынга шимчээшкин шуут боттуг, а ыржым чорук хамаржылгалыг болур. Шимчээшкининиң шуут боттуу болза, өртемчейде шимчээшкинден дашкаар, шуут ыржым чоруктуң байдалында турар материя чок болгаш турып-даа шыдавас, бүгү-ле чүве шимчеп, өскерлип болгаш хөгжүн турар деп чүвени айтып турар.

Ыржым чоруктуң хамаарылгалыы чүдел диле, чүвелер шимчээшкинге турып, өскерлиишкинге таварышпышаан, октаргайга өске чүвелерге хамаарыштыр ыржым чоруктуң байдалынга азы хамаарылгалыг деңдески чорукка турып болурунда. А ол дээрге, көөдө хамаарылгалыг болур ыржым, деңдески чорук бойдустуң болгаш ниитилелдиң амыдыралынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болурун айтып турары ол, чүге дээрге, чүгле ооң барыы болуушкуннарының шынар талазы-биле чогуур дүрүм өзугаар болур чүүлдерин тургузуп турар.

Бир тээ хөгжүлдениң шиитпирлиг демдээ эрги чүвениң өлүрү болгаш чаа чүвениң тыптыры болганда чаа чүве аштырбас деп чүвени моортан барымдаалап көөр ужурлуг. И. В. Сталинниң бижээни болза: «Диалектиктиг методка хамыктың мурнунда ам үеде быжыг кылдыр сагындырып турар, ынчалза-даа чоорту өлүп эгелеп турар чүве чугула эвес, харын амгы үеде быжыг эвес болуп көстүп-даа турза, тыптып үнүп турар, хөгжүн турар чүве чугула болуп турар, чүге дизе, аңаа чүгле тыптынып үнүп турар болгаш хөгжүн турар чүве аштырбас болур» (Ленинизмниң айтырыглары, 1952 чыл, арын 576).

Чаа депшилгелиг чүвениң аштырбазының дугайында өөредиг болза, материалистиг диалектиканың бүгү өөредиглери ышкаш база-ла эртемниң болгаш ниитилел практиказының бар чүүлдериниң байдылгазы болур. Чаа чүвелериниң аштырбазы хөгжүлдениң бодунун утка-шынарындан үнүп турар. Чаа чүве тиилеп шыдавайн барып шыдавас, чүге дээрге, бойдуста азы ниитилелде хөгжүлде соксаап шыдавас. Чаа чүве аштырбас, чүге дээрге, хөгжүлдениң чорудулгазында ол өзүп, быжыгып, соксаад чокка күштелип турар. Чижээ, пролетариаттың буржуазиядан удур демиселинге пролетариаттың күштери соксаал чокка өзүп болгаш быжыгып турар. Бо демисел кандыг-даа кадыг-дошкун болгаш үр-даа болуп турар болза, пролетариаттың тиилелгези болгаш буржуазиниң аштырары бир дөмей чайлаш чок болур.

Чаа чүвениң аштырбазы ол хөгжүлдениң чогуур байдалдарынга өлөөн дүгжүн турарындан үнүп турар, байдалдарның бүгүү-биле ниитилешкениңден үнүп турар болгаш олар-биле тодаратынын турар. Черде амыдыралың төөгүү болза,

(Төнчүү 4-кү арында).

## *Улус демократиязының чурттарында*

### Кыдатта үлетпүр тудуушкуну

ПЕКИН. Кыдат Улус Республиканың бүгү районнарында үлетпүрүн улуг-улуг бүдүрүлгелери туттунуп турар. Аньшанга (Соңгу-Чөөн Кыдат) чоокта чаа чуга демир прокадының автоматчыткан цехин ажыглалга кирген. Бо чылын ажыглалга кирер домнаны эде тургузарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле ажылдарны ында чорудуп турар.

Соңгу-Чөөн чүкте, Кыдатта бир дугаар автомобиль заводу база туттунуп турар. Бирги беш чылдың төнчүзүнде (1957 ч.) завод автомашиналарны массалыы-биле үндүрүп эгелээр. Чоокта чаа Дзямусыгга саазын комбинадының тудуушкунун эгелээн.

Чурттун өске-даа районнарында база улуг ажылдар чорутунуп турар. Чуртта бир дугаар трактор заводунуң тудуушкунунга белеткел чедиишкинниг чоруп турар. Энергетика үлетпүрүнүн улуг тудугдарының бирээзи болза, Гуаньшин суг хөлбектелинде гидро-элеткри станция тудуушкуну болур. Чер болгаш демир бетон ажылдарының улуг кезиин шагда-ла күүсеткен. 1955 чылда электри станциязы ажыглалга кирер.

(СЭТА).

### Варшаваның тудугларында

ВАРШАВА. Польшаның найыслалының ыотап тургузуушкунунуң болгаш тудуушкунунуң чаңчыл болган айы сентябрь 1-де Варшавада эгелээн. Ол айның дургузунда польша найыслалдың он-он муң чурттакчылары найыслалды катап тургузарынга болгаш туларынга дузалаштышаан, хоорайның янзы-бүрү районнарынга ажылдаарлар. Виела хемниң эриинде культураның болгаш дыштаныгланың төп паркын тургузарының талазы-биле, чаа статионнуң тудуушкунунуң, а ол ышкаш хоорай ногаанчыдылгазының талазы-биле улуг ажылдар чорутунган турар.

Улус эрге-чагыргазының чылдарының дургузунда польша ажылчы чоннарның хөлү-биле Варшава бузундулар арызындан туттунуп үнген. Оон ашгыда, 50 ажыг муң квартиралар капитал септетинген, Варшавада — Маршаловский, Муронув, Млынув, Прага, Мокотув болгаш өске-даа чаа чурталга районнары тывылган. Хоорайның кайгамчык чараш магистралдары туттунган, бүгү көвүрүглерни катап тургускан.

Хоорайда культура тудуушкуну калбаа-биле чоруп турар. Ам Варшавада 450 хире школалар, 16 дээди өөредилге черлери (дайын мурнунда оларның саны чүгде 5 турган), 60 хире эртем шинчилел албан черлери, 30 ажыг театрлар болгаш кинотеатрлар, чүс-чүс клубтар, культура бажыны, а ол ышкаш уругларның медицина албан черлери бар.

Варшаваның төвүнде Совет Эвилелиниң польша улуска белээ—культураның болгаш эртемниң И. В. Сталин аттыг улуг ордузу туттунуп үнген. Ам ол ордуда иштики каасталга ажылдары калбак фронт-биле чоруп турар. Ордуну долгандыр кайгамчык чараш шелду кылып турар. Варшавада метрополитен тудуушкунунуң талазы-биле ажылдар чоруп турар.

Польшаның найыслалында улуг үлетпүр тудуушкунун боттандырып турар. Мында 40 хире үлетпүр бүдүрүлгелер, оларның иштинде «Варшава» деп шынардыг каңның заводу, чуртта бир дугааргы «Жерань» деп теплоэлектроцентраль болгаш өске-даа бүдүрүлгелер туттунуп турар.

(СЭТА).

### Словак суур чаа орукта

БРАТИСЛАВА. Социалистиг чаартылгаларның оруунда турупкан словак суурда улуг өскерлиишкиннер болуп турар.

Дайын мурнундагы словак суурнуң характерлиг онза байдалы болза, тараачын ажыл-агыйларның черинин ажок быдаргай бичии турганы болур. Оонак болгаш ортумак тараачыннарның черлериниң ортумак хемчээли 0,04—0,06 гектар болуп турган. Ындыг байдалдарда көдээ ажыл-агый машиналарын ажыглаар дугайын словак тараачыннар бодаар-даа аргажок турган.

Көдээ ажыл-агыйның чаңгыс-аай кооперативтерин тургусканы словак тараачыннарның мурнунга чаа амыдыралдың оруун ажыдып берген. Эрткен чылын Словакияга 100 муң тараачын ажыл-агыйларны каттыштырган 1456 кооперативтер санатынып турган. Кооперативтер 860 муң гектар ажып турар чер шелүн эзлеп турган.

Эрткен чылдың төнчүзүнде Словакияның район бүрүзүнге 6800 тракторларгы, 237 тараа комбайннарлыг, 6500 ажыг молотилкаларлыг, сноп баглаар 5300 хире болгаш өске-даа машиналарлыг машина-трактор станциялары санатынып турган. Бүрүне ажыл-агыйлары болгаш кодээ ажыл-агыйның чаңгыс аай кооперативтери база кодээ ажыл-агыйның хөй-хөй машиналарлыг.

Ховуларның дужүткүр чоруу быска хуусаанның иштинде бедээн. 1953 чылда гектардан-на кызылтастың ортумак дужүү 20,2 центнер четкен.

Кооперативтерниң орулгалары өскен. Эрткен чылын словак кооператорлар күшүнүнге-ле ортумаа-биле 2,5—3,5 килограмм тараана алган. (СЭТА).

### Японияда тайбың-ның митингилери

ПЕКИН. Токиодан дыннадыгларга дамнышаан, Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары болза, Японияның янзы-бүрү улусчу организацияларының эгелекчи саналы-биле август 29-та Токиога, Осакага тайбың камгалаан митингилер болган. Осакага болган митингиге 35.000 кижи, оон иштинде өске кыдыг черлерниң төлөлекчилери киришкен. Атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны хөрүгдаарын негеп турар резолюцияны болгаш декларацияны хүлээп алган. (СЭТА).

### Герман милитаризмниң катап төрүтүнерине удур

ПАРИЖ. Францияның Национал хуралында «европа армия» талалакчылары париж керээзин күштүг болдуруп бадылаарын чедип алыр сорулга-биле бүгү-ле болдунар овуаунуг аргаларны ап турда, француз улус Германияны чепсеглээриниң кандыг-даа планнарын болдурбас деп бодунуң удурланыышкынын чугаалап тудар. Август 29-та чурттун бүгү булуңнарындан келген, чүс-чүс төлөлер Национал хуралга чораанар. Изер департаментиниң хөрөөженнериниң төлөлекчилери, Луарның хөмүр даш басейнинин шахтёрларының, Вьево хоорайның демир-орукчуларының «Ла Виллет» деп газ заводунуң ажылчыннарының, Сент Уэн хоорайның электриктериниң болгаш өскедаа черлериниң төлөлекчилери Национал хуралдың депутаттары «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээни күштүг болдурарынга удур бадылаарын негөөннер. Ол патриотчу төлөлерниң составынга коммунистер, социалистер, база агрессчи герман вермахтының (фашист шеригни) катап төрүтүндүреринин планнарынга удур кады демисежирин шиитпирлээн өске-даа бүгү партияларының болгаш партия кежигүнү эвестерниң төлөлекчилери кирип турары / нургулай болу берген.

Дюнкерк, Марсель, Ла Паллис хоорайларга болгаш өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерге август 29-та ажылчы чоннар түр ажыл соксаткан. Түр үеним ол ажыл соксадыышкыннары «европа армиязын» тургузарынга удур демиселдиң демдээниң адаа-биле эрткен. «Франция» деп судно тудуунуң верфизиниң ажылчыннары болгаш Дюнкерк хоорайның докерлери париж керээзин хүлээвезин негеп турар чагааны парламентиниң депутаттарынче чоруткан. Ла Паллис хоорайның докерлери, Марсельде бир станция ажылдакчылары болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчы чоннары парламентиниң депутаттарынга база ындыг уткалыг чагааларны чорутканнар.

(СЭТА).

### ГДР-ниң даштыкы садыг харылзаазы өзүп турар

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың иштики болгаш даштыкы садыг министри Б. Грегор Магдебургтун аар машина тудуушкунунуң заводунуң ажылчыннарының хуралынга чүве чугаалааш, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы садыының хөгжүлдезиниң дугайында чижектер көргүскен. Амды үеде Герман Демократтыг Республика 46 капиталистиг чурттар-биле садыглажыышкын чорудуп турар, оон ашгыда 15 күрүнелер-биле садыг дугуржулгазынга аттар салдынган. Герман Демократтыг Республиканың экспорту 1954 чылдың ийиги кварталында эрткен чылдың ол-ла үеэзинин деңнелинден 48 хуу өскен деп Грегор чугаалаан.

К. Грегор Герман Демократтыг Республиканың Барыын Германия-биле садыглажыышкынны калбартырынга беленин база катап демдеглээн.

(СЭТА).

## Ажылчы чоннарның демократтыг эргелерин камгалаарынче

*Макс Рейманның чугаазы*

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң дамчыдып турары болза, Германияның Коммунистиг партиязының Төп органы «Фрейсс фольк» солунга Германияның Коммунистиг партиязының даргазы Макс Рейманның ол солунунуң редакциязының төлөзинге чугаалаан чугаазын парлап үндүрген.

Сөөлгү үеде немец патриоттарны истепсүрүп турарының болгаш Германияның Коммунистиг партиязының ажылдакчыларын тудуп хоругдап турарының чылдагаанларының дугайында айтырыгны харыылавышаан, Рейманның чугаалааны:

Аденауэрниң чорудуп турар дайын белеткелиниң политиказы улам-на мунгаталыр чорукка кирип турар. Бо политиканың түңнелинде сөөлгү үеде үлетпүр өскери 150 миллиард марканы тып алган болгаш оларның орулгазы үзүктелчек өзүп турар. Ол-ла үеде чурттакчы ажылчы чоннар чединмес чорукка таваржып турар.

Ынчангаштың миллион-миллион ажылчыннар, албан-хаакчылар ажыл чоннарын бедидерин негеп турар болгаш боттарының чөптүг негелдерин боттандырарын, ажыл төлевирин бедидерин чедип алыр дээш үүс-чүс ажылчыннар ажыл соксадыышкыннарынга кирген. Бо негелдени боттандырарын чедип алыр дээш баварияның металлисчилери маадырыг демисежин турар. Ажыл төлевирин өстүрерин хөй ниити бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш харылзаа ажылдакчыларының, профэвилелиниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары, Соңгу Рейн черинин — Вестфалияның металлисчылары болгаш дагжылары база-ла негеп турар. Германияның Коммунистиг партиязы ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның демиселин шиитпирлин-биле деткип турар.

Германияның Коммунистиг партиязының ажылдакчыларын тудуп хоругдап турарының чылдагааны бо болуп турар Аденауэрниң чазааның болгаш оон артында турул турар партияларның политиказы болза, Германияның катап каттыжарын болдунар арга чок болдуруп турар деп чүвени барыын герман чурттакчыларның хөй кезии улам-на миннип турар. Бо политика өзугаар Барыын герман чурттакчыларга тускай хамларышпас эргелерни дадагалаан болгаш Барыын Германия америк чагыргага кирип турар.

Германияның Коммунистиг партиязы — Германияның национал катап каттыжыышкынын бодунуң программазынга барыын герман чурттакчыларга тодаргай орукту айтып турар Барыын Германияда карачаңгыс партия. Германияның Коммунистиг партиязының кежигүннери нациялар арызында дугуржулга дээш, бистин Ада-чуртувусту демократтыг үндезиннерге тайбың катап каттыштырары дээш национал-дың улуг демиселиниң бажында коргуш чок турул турар. Аденауэр коммунистерни тудуп хоругдавышаан, чурттакчы чоннарның оон демиселиниң удуртулгазын казыыр деп күзеп турар.

Германияның төөгүзүнде кажан-даа ындыг болган. Кажан монополистер, милитаристер болгаш өскөн негекчилери өске улустарга удур дайынны белеткеп турганда, улустарының демократтыг эргелерин болгаш хоталгаларын удуртап чок кылып турган. Аденауэрниң чазаа ам ол-ла чорукту кылып турар.

Аденауэржи юстицияның болгаш полицияның өлүрүкчү чоруу чүгле Коммунистиг партияның ажылдакчыларынга удур угланган эвес. Туразында ажылдашкынның объектизи болза, Аденауэрниң политиказынга кым чөпшөөрөвес болдур, олар болуп турар. Социал-демократтарже, профэвилелдериниң ажылдакчыларынче болгаш буржуаз политиктерже халдаашкынны база-ла чорудуп турар. Аденауэр болгаш милитаристер немец патриотчуларны истеп-хынап, тудуп хоругдап тургаштың оон демиселин кошкадыр деп кордап турар. Аденауэрниң бо кордашкыны чүүдаа болбайн турар. Хосталга дээш демиселжилерге болгаш патриотчуларга удур өлүрүкчү чорук аденауэржи чазактың кошкаанның илередиишкини болуп турар. Тайбының болгаш хосталганың үеэзинде Германияны катап каттыштырарынга чөөн болгаш барыын чүктүн немецтериниң арызында Барыын Германияның политиказын өскертирин чурттакчылар улам шыңгыы негеп турар.

(СЭТА).

### Немец ажылчы чоннарның эп сеткил каттыжыышкыны

БЕРЛИН. Август 27-де хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының Төп эргелери Барыын Германияда ажылчы чоннарның калбарып турар ажыл соксадыышкынныг шимчээшкининиң дугайында Берлинге парлалга конференциязы кылган.

Парлалга конференциязынга Баварияның 40 ажылчын металлистери олурушкан, олар Баварияда ажыл соксадыышкыны кандыг байдалдыг эрттип турар дугайын чыыганнарга чугаалап бергеннер. Негелдерни долузу-биле хандырып бээри дээш, ажыл төлевирин бедидер дугайында ажыл соксадып турарларның хүрежир шиитпирлининиң дугайын олар медеглээн болгаш боттарының ажыл соксадыышкынныг демиселин Барыын Германияны катап чепсеглээриниң болгаш дайын белеткелдериниң бонн политиказынга удур демисел кылдыр көрүп турарын демдеглээннер.

Парлалга конференциязынга хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының даргазы Герберт Варнке чүве чугаалаан. Ажыл төлевирин үлгаттырары дээш Барыын Германияга болгаш Барыын Берлинге эгелээн демисел 5 миллион ажыг ажылчыннарны, албан-хаакчыларны хаара туткан деп ол демдеглээн.

Ажыл соксадыышкыны кылып турарларның негелдези «дайдын улуг» дээр дугайында бонн эрге-чагыргаларының меге чугааларын Варнке буруу шапкан. Боннуң тускай саннарындан алырга бе-зин барыын герман ажылчы чоннарның 45 хуузу ай санында 150 маркадан хөй эвести ап турда, барыын герман империалистерниң орулгазы сөөлгү чылдарның дургузунда барык 150 миллиард марка чедип турар.

Ажыл соксадып турар ажылчы чоннарга болгаш оларның профэвилелдериниге удур өлүрүкчү хемчеглерни чорударын барыын герман империалистерниң болгаш бонн эрге-чагыргаларының орадаажыышкынын айытпышаан, бо чорудулгалар болза, герман милитаризмниң катап төрүтүнериниң планнары-биле чоок харылзалыг туруп турар болгаш немец ажылчын ацтының дувурөөзинин үндүрүп турар деп Варнке медеглээн.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары ажыл соксадып турарларга ханы ак-сеткил каттыштырыышкынын илередип турар деп Варнке чугаалаан. ГДР-ниң ажылчыннары Барыын Германияның ажыл соксадып турар ажылчы чоннарынга дузаламчы фондузу кылдыр 1 миллион ажыг марканы чыыс алган.

Герман Демократтыг Республикадан, ажыл соксадып турар барыын герман ажылчы чоннарга чоруткан азып-чемни хураан ап турарынга удур, база ол ышкаш бонн эрге-чагыргаларының өске-даа дүрүм чок чорудулгаларынга удур удурланыышкынны Варнке түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

### Чөөн-чүк шинчилекчилериниң 23-кү делегей конгрези ажылын дооскан

ЛОНДОН. Август 28-те Кембриджге Чөөн-чүк шинчилекчилериниң 23-кү делегей конгрези хагдынган, оон ажылынга эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү А. Губерт баштаан улуг белүк совет эртемденнер идёнкейлиг киришкен.

Совет эртемденнер чөөн-чүктүн дылдарының болгаш культуразының янзы-бүрү проблемаларының талазы-биле конгресстиң секциялар хуралдарынга 20 эртемниг илеткелдерни номчаан, ол илеткелдер төлөлерниң улуг сонуургалын үндүрген.

Конгресстиң ажылын чырыдып бижип турган «Таймс» солуннуң тускай корреспондентизиниң бижээни: «Ниитиниң санал-оналы-биле алырга, совет төлөлер боттарының илеткелериниң темаларыбиле-даа, айтырыгларны эртем талазы-биле тургусканының талазы-биле-даа конгресске улуг сонуургалды үндүрген. Орустар конгресстиң ажылынга ажыктыг салыышкынны киргеннер деп Англия-ның чөөн-чүк шинчилекчилери санап турар».

Конгресстиң түңнелериниң бирээзи болза, Совет Эвилелиниң чөөн-чүк шинчилелинин хөгжүлдезинин хемчээлин көргүскенинде болуп турар деп «Манчестер гардиан» солун редакция чүүлүнге бижип турган.

Эвилелдешкен совет республикаларының чечектелиишкинин көргүзүп турар документилиг кино-фильмнерни конгресстиң төлөлери улуг кичээнгей-биле көрген. Ук фильмнерни улус долдур олурупкан залга көргүзүп турган.

Чөөн-чүк шинчилелинин айтырыгларының талазы-биле совет литература конгресске улуг негелделиг болуп турган. Хөй-хөй төлөлер университеттерге, институттарга болгаш өске-даа эртем албан черлеринге хереглээр литератураны чагаан.

(СЭТА).

### АКШ чанкайшичи бөлүктерни чепсеглеп турар

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң дамчытканын өзугаар алырга, америк чазак чанкайшичи бөлүктүн Тайвань ортулукка «Сейбр» деп реактивтиг самолеттарга шериг-агаар базаларын тудуп алырынга дузалап турар.

Чан Кай-шиниң дзөрбечилери-биле сырый хөлбаалыг Паназиатик Ньюс агентилелиниң дамчытканын өзугаар алырга, гоминданчы шериг-агаар күштериниң көл командылакчызы Ван Шу-мин болгаш Тайваньда шериг чөвулекчилериниң америк бөлүүнүн баштыңы Уильям Чейз олар «Сейбр» деп реактивтиг самолеттарга чаа туттунган базаны көрүп чораанар. Каттышкан Штаттардан сентябрьда Тайваньга реактивтиг самолеттарның баштайгы бөлүүн чедирип келир.

(СЭТА).

### Сентябрьда болур тиражтар

Бо чылдың сентябрьда күрүненин улуглуг чөөшкиннериниң талазы-биле дөрт тираж болур.

Сентябрь 12-де Астраханьга ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң күрүненин дөртку чөөшкининиң ойнаашкыннарының 10-гу тиражы болур. Сентябрь 20-де ол-ла хоорайга ол чөөлинин төлөөринин бирги тиражын эрттирген турар.

Сентябрь 30-де Москвага улуглуг үш хуулуг күрүненин иштики чөөшкининиң талазы-биле 41-ги кол болгаш 7 немелде тиражтарның ойнаашкыннары болур.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

## Бойдуста болгаш ниитилелде шимчээшкин болгаш хөгжүлде

(Төнчүзү).

дириг амыттаннарның хөгжүлдезиниң чорудулгазында, чижээлээрге, оларның хөй санныг хевирлери читкен болгаш чаа хевирлери эргилерин кызыл үндүрбүшаан, тыптып келген дээр дугайын херечилеп турар, чүге дээрге, чаа хевирлер ук үеним бүрүзүнде чуруттап амыдыраарының байдалдарына дүгжүп турганнар.

Чаа чүве дээрге, эртken хөгжүлдениң дүрүм өзугаар түңнели болур, ынчангаш хөгжүлдениң эртken чадаларындан бүгү-ле үнелиг чүүлдерни бодунуң утка-шынарында сиңниктирип турар болгаш аңаа даянып турар. Чижээ, капитализмни үзүткааны болгаш социализминиң типилелгези дээрге, эрги чүведен эң шыңгыы болгаш эң шиитпирлиг адырлыышкын, чаа чүвениң эрги чүвеге эң чидии-биле удур турустунганы болур. Ындыг болза-даа бо таварылгада безин чаа чүве хөгжүлдениң өрткан чадазының эки талалыг утка-шынарын ап кагбайн турар. Социализминиң типилелгези дээш демиселге эртken төөгүлүг үеним бүдүрүкчү күштери хевээр арттар, культураның, эртемниң, уран-чүүлүн болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдериниң чедиишкиннери хевээр арттар.

Ниитилел амыдыралынга чаа чүве ниитилелдиң материалдыг амыдыралының өйү келген хереглелдеринге, улус массаларның үндезин эргезин эрге-ажыктарынга элээн ханы болгаш долузу-биле дүгжүп турар, оон ужурунда төөгүлүг хөгжүлдениң чорудулгазында чаа чүвени деткиринче улустуң калбак массалары улам хөй-биле кедүрлүп үнүп турар. Чаа чүвениң аштырбазының ужуру чүдел дизе, төөгүнүң өзулуг тургузукчулары — улус массаларның күжү кезээле оон талазынга туруп турарында болур.

Ниитилелдиң хөгжүлдезинде эрги чүвени чаа чүвениң типилери бот агым-биле эвес, а эрги чүвениң талалакчылары-биле чаа чүвениң талалакчыларының арызында калыг-дошкун демиселге боттанып, дириг амыттаннарның хөгжүлдезинин чорудулгазында, чижээлээрге, оларның хөй санныг хевирлери читкен болгаш чаа хевирлери эргилерин кызыл үндүрбүшаан, тыптып келген дээр дугайын херечилеп турар, чүге дээрге, чаа хевирлер ук үеним бүрүзүнде чуруттап амыдыраарының байдалдарына дүгжүп турганнар.

Чаа чүве дээрге, эртken хөгжүлдениң дүрүм өзугаар түңнели болур, ынчангаш хөгжүлдениң эртken чадаларындан бүгү-ле үнелиг чүүлдерни бодунуң утка-шынарында сиңниктирип турар болгаш аңаа даянып турар. Чижээ, капитализмни үзүткааны болгаш социализминиң типилелгези дээрге, эрги чүведен эң шыңгыы болгаш эң шиитпирлиг адырлыышкын, чаа чүвениң эрги чүвеге эң чидии-биле удур турустунганы болур. Ындыг болза-даа бо таварылгада безин чаа чүве хөгжүлдениң өрткан чадазының эки талалыг утка-шынарын ап кагбайн турар. Социализминиң типилелгези дээш демиселге эртken төөгүлүг үеним бүдүрүкчү күштери хевээр арттар, культураның, эртемниң, уран-чүүлүн болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдериниң чедиишкиннери хевээр арттар.

Ниитилел амыдыралынга чаа чүве ниитилелдиң материалдыг амыдыралының өйү келген хереглелдеринге, улус массаларның үндезин эргезин эрге-ажыктарынга элээн ханы болгаш долузу-биле дүгжүп турар, оон ужурунда төөгүлүг хөгжүлдениң чорудулгазында чаа чүвени деткиринче улустуң калбак массалары улам хөй-биле кедүрлүп үнүп турар. Чаа чүвениң аштырбазының ужуру чүдел дизе, төөгүнүң өзулуг тургузукчулары — улус массаларның күжү кезээле оон талазынга туруп турарында болур.

Ниитилелдиң хөгжүлдезинде эрги чүвени чаа чүвениң типилери бот агым-биле эвес, а эрги чүвениң талалакчылары-биле чаа чүвениң талалакчыларының арызында калыг-дошкун демиселге боттанып, чаа чүвениң типилелгезин бот-агымның чурумун өзугаар боттанып турар деский, дорт шугумнуг чорудулга кылдыр бодаар болза, эң улуг алдаңдал болур. Хөгжүлдениң объективтиг шинчизин бөдүүнчүдүн турар эволюционизмге марксисчи диалектика бодунуң эң алыс утка-шынарындан тура өскөөнешкек. Эволюционизм дээрге, оппортунистиг теория болур. Марксизм-ленинизм «бот-агымның оппортунистиг теорияларының» бүгү-ле хевирлеринге удур кадыг-дошкун демиселди кезээде чорудуп келген. Оппортунизмге удур демиселге В. И. Лениниң бижээни болза: «Бүгү делегейниң төөгүзүн канчаар-даа аажок улуг атказар шуразашкыннар чокка чамдыкта деский болгаш шевергини-биле бурунгаар чоруп олурар деп бодаар чорук диалектиктиг эвес, эртемниг эвес, теория талазы-биле шын эвес болур». (Чогаалдар, т. 22, арын 296). Чаа чүвениң аштырбазының бөдүүнчүткен билиишкининиң айыылы чүдел дизе, херек кырында боттуг чүвениң шинчизин хажыдып, бергелериниң мурнунга кижилерни чепсеглээшкин чок болдуруп турарында болур.

Хөгжүлдеге чаа чүвениң аштырбазының дугайында өөредиг болза, Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазынга удуртукчу принцип болур. Партия бодунуң политиказынга чаа, өзүп турар, келир үеде кедилиг чүвеже уг-шигни айтып турар. Коммунистиг партия совет кижилерни чаа чүвени медереп билиринге кижизидип турар.

Чаа чүвени медереп билир чорук эртем өзүзү-биле баш бурунгаар өттүр көөрүнүн чугула негелдези болур, а эртем өзүзү-биле баш бурунгаар өттүр көөр чорук шын удуртулганың карачаңгыс магадылалы болур. Ниитилел болуушкуннарын эртем өзүзү-биле баш бурунгаар өттүр көөрү ниитилелдиң хөгжүлдезинин объективтиг хоойлуларын хандыр медереп билиринге үндезилетинген. Оон ужурунда, политикага алдаңдал кылбас төлөде, атказар эвес, а бурунгаар көөр херек деп И. В. Сталин демдеглеп турган. Коммунистиг партия бодунуң политиказын эртем өзүзү-биле баш бурунгаар өттүр көөрүнге, төөгүлүг хөгжүлдениң перспективаларын тода билиринге үндезилеп тургузуп турар. Партия коммунистиг тургузуушкуннуң эртем өзүзү-биле үндезилетинген планнарын амыдыралга боттандырар дээш демиселге улус массаларны мобилизастап турар.

Социалистиг ниитилелге эрги чүвени чаа чүвениң типилеп үнерин мораль-политика талазы-биле чаңгыс-өпке каттышкан болгаш коммунистиг партияга удуртукан бүгү совет улустуң чаа чүвениң типилелгези дээш демисели хемчээл чокка чиигедип турар. Чаа чүвениң типилелгезинге удурланып турар организастатынган күштер ССРЭ-де чок, а эрги чүве дээш халбактанып, совет улустуң коммунизмче шимчээшкининге шаптык чедирип турар шүшпең элементилер азы антисоветтиг бөлүктерниң чылча шаптырткан партияларының артынчылары совет улустуң болгаш оон партиязының чаңгыс аай күжү-биле оруктан чүлгүй шаптырып турар.

* * *

Шимчээшкин болгаш хөгжүлде болза, бойдустуң, ниитилелдиң болгаш боданыгның бүгү ниити хоойлузу болур деп марксисчи диалектика өөредип турар. Хөгжүлдениң алыс утка-шынары чүдел дизе, эрги чүвениң өлүрүнде болгаш чаа чүвениң төрүтүнеринде болур. Чаа чүвениң эрги чүвеге удур демиселинге чаа чүвениң типилери төөгү талазы-биле эргежок чугула чүүл болур.

Коммунистиг партия бодунуң программазын ажылдап кылырда, бодунуң политиказын, стратегиязын, тактиказын болгаш ажыл-чорудулгазын тодарадырда материалистиг диалектиканың бо өөредиглерин удуртулга болдуруп турар. Совет улустуң болгаш Совет күрүненин башкарыкчы болгаш удуртукчу күжү болур Коммунистиг партия күчүлүг, социалистиг чуртту типилелгеден типилелгеже, келир чырык үеже, коммунизмче чорудуп орар.

**Н. СУШКО,**
Философия эртемнериниң кандидады.

ТЫВА АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫН ТУДУГЖУ-ДЕСЯТНИКТЕРНИН

**БИР ЧЫЛ ХУУСААЛЫГ ШКОЛАЗЫ**

(1954-1955 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР)

Школа болза, областың колхозтарынга ажылдаар тудугжудесятниктерни белеткээр. 4 класстан куду эвес билиглиг, 17-ден 35 хар чедир эр, херээжен колхозчуларны хүлээп алыр.

Хүлээп алырының дугайында билдириишкинни сентябрь 25-ке чедир киирер. Өөредилгениң эгелээри — октябрь 1.

Школаның директорунга чорудар билдириишкинге мындыг документилерни кожар:

Колхозтан азы райкуускомдан чоруткан бижии;

билииниң дугайында шынзылгазы;

кадыының дугайында шынзылга;

автобиография болгаш 2 фото-чурук.

Паспортун болгаш шериг биледин (учетван үндүр бижитинген демдеглелдиг) болу кээп көргүзер.

Хүлээп алышкынны шыгалда чокка чорудар.

Өөреникчилерни ниити чуртталга черп-биле болгаш орундежек хереклелери-биле хандырар. Айла стипендиязы — 140 рубль.

Билдириишкинни бо адресче чорудар: Кызыл хоорай, Щетинкин кудумчузу, бажың № 26.

Дирекция.

**Бүдүрүлгеде довурак-доозун-биле демисежиңер**

Бүдүрүлге черлериниге агаарның доозунналып-довураар чоруу екпе болгаш өске-даа аарыгларны тывылдырар, ында ажылдап турарларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн кудуладыр болгаш дериглерни үрелир чорукка чедирер.

Довурак-доозунну үндүрери-биле тускай хемчеглерни ап турар: доозуналыр чүүлдерни механизастап, доозуннуң тыптыр дөстерин шывар болгаш оон-даа ыңай.

Доозунга удур боттуг рольду бүдүрүлгеде агаар үндүр, киир тырттырар вентиляция ойнаар, доозунну ол үндүр сордурар.

Оран-бажыңны эки арыглап аштаарынга улуг рольду доозун сордурар тускай херексел ойнап турар. Шаланы өл щётка азы өл пес-биле аштаар, ынчанмас болза, доозун ерү бурулап үнер. Соңга карактарын болгаш лампаларны үргүлчү чодар херек, ол чорук чырыкты дыка эки дамчыларынга дузалаар.

Ажылчыннар боттарының ажылдап турар черинин арыг-шевери дээш, оон довурак-доозунун болдурбазы дээш база демисежир ужуруг. Агаар киир тырттар чүүлдериниң эки ажылдап турарын хайгаараар, ажылдап турар черинин чанында бок-сак чүүлдериниң чыгырын болдурбас херек.

**Бүдүрүлгениң цехтериниң үргүлчү арыг-шевер болгаш довурак-доозун чок турарын чедип алыңар!**

Ол — силерниң боттарыңарның чаагай кадыңарга, ажылыңарга улуг рольду ойнаар.

**Тыва областың санитар чырыдыышын бажыңы.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, **бажың № 3.** ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орлакчысының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш кедээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтериниң 4—98, иштики информация киллиниң—3—65.

ТС—02460. Культура эргелериниң типографиязы.